

BAJAI HONPOLGÁR

Független Város- és Környezetvédő lap.

1994. február

V. évfolyam 2. (49.) szám

Ára: 30 Ft

BAJAI ARCKÉPCSARNOK

Széchenyi Lenke (1936—1993)

Széchenyi János 25 éves gézszerelő és felesége Kollár Lenke 24 éves háztartásbeli, Béla király utca 9 szám alatti lakosok két leánygyermeké közül az első — Széchenyi Mária Magdolna — 1936. augusztus 29-én született Baján. Diákkortól kezdve az anyakönyvbe bevezetett keresztnévei helyett édesanyja leánykori utónevét használta, ez lett művészeve is. Városunkban töltötte életének gondta-

lan ifjúságát, boldog diákéletét. Itt járt iskolába és a III. Béla Gimnáziumban érettségizett 1955-ben.

Az iskolába járó kislányban első rajztanára, Puskás Klára festőművész ismerte fel tehetségét. Sokat köszönhetett Ifj. Éber Sándor művésztanárnak, akinek vezetésekkel kiegészített művészeti témájú előadásai hatással voltak rá. A Rudnay Gyula Képzőművészeti Körben B. Miklós Ferenc festőművész volt a mestere, aki a fűskolai felvételi vizsgára előkészítette. Kedvenc tanárának vallotta a gimnáziumból Hódossyghy Bélát, az írással és műfordítással is foglalkozó pedagógust, aki kapcsolatot tartott a Nyugat-nemzedék íróival is. Tőle megtanulta milyen jelentősége van a szónak.

ÁGH ISTVÁN: A SZÖVŐSZÉK LENKÉJE

*Tartdát ezt a kfvülről gyönyörű földet
angyalok ürsötét-ármvá, kékcs-zöld ujjai,
ezek a lilom-lények
levélpajzsosak, szablyások, kardosak!*

*Kerekedjen karnevál, bohózat, hegedülés!
A pamutcipős, maszkos embert,
kart karba öltö macskát és kutyát
moldítsa táncra a zenét!*

*Azt a kőposztát valahonnan Normandiából
ne felejtjük, kised domlik belőle
összegömbölyödve,
s az almut valahonnan Szabolcsból,
magja Ádám és Éva!*

*Parancs emel a gravitációból,
mailárként röptet át a városra,
közel az angyalok tartó kezéhez, aztán
vizek aláira ránt, bávárnak hajónk alá.*

*Szellet anyák hajlétsa gyerek fölött,
állhatatlanság zöldből sarjadó kékje, pirosa,
szeretet munkálkodása lábtól gerincen át
a kégig és fejig — így,
aki könnyű fizetett alkalmaknak nem enged.*

*Kolostorba vonul, Ráskay Lea
kódexa fölött, ő meg
szővőszéke előtt, mikor már
dömvilágolt lát és nem érdeklő az ablak.
Boycott kárpítja hajósa,
Párizs unokornisa üzenetét,
Ferenczy Noémi bárdnya postáját kézbesíti,
otvatstaja és hallgattaja.*

Egy lapudósítóval beszélgetve többek között így nyilatkozott még 1976-ban Budapesten szülővírósról: „Baja az első tanárokat, mestereket is jeleni. Embereket, tárgyakat. Tudja, hogy ma is használom azt a festődobozt, amit Puskás Klára néniől örököltem? Ő vette észre először, hogy gyűsebben rajzolok a többieknél, élénkebb a fantáziám. Biztatott, megkedvelt. Már a fővárosban éltem, amikor felkeresett hűga ezzel a festődobozzal. Betegpályán, halála előtt kérte meg Klári néni, hogy juttassa el hozzám, mivel a tárgy csak akkor él, ha használják.”

Amikor az újságíró megkérdezte tőle, hogy szívbőlileg bová tartozik, azt felelte: „Bajai vagyok, maradok itt az Űlői úton is.”

Ugyanebben az interjúban arra a kérdésre, hogy mire gondol, ha szülővírósról hall, azt mondta: „A vízre. Szeretem a Dunát, a Sugovicit. Csodálatos közeg a kontúrok, a tárgyak helyzete a térben. A furcsa sejelemeken szinte lebegnek a tárgyak. Tölzäs nélkül mondhatom a vízi világot költőnek.”

Bajai mestere B. Mikló Ferenc — akire igazán nem jellemző, hogy valakit tres ígretkekkel biztat — látva tehetőség, kemény érdeklődés és akaraterejt, segítette főiskolai felkészítését. Figyelemmel kísérte pályafutását is. Így jellemző volt tanítványait a kiváló textilművészt: „A képzőművészeti körben láttam, hogy jó rajkészsége mellett egyik előnyös tulajdonsága a mindenféle hasznos munka érdekét szolgáló készsége. Ha kellett szerzett modellt — maga is vállalt ilyen szerepet —, ha a szükség úgy kívánta, a köri helyiség rendbehozását is vállalta. Szerkötő szerepe volt a körbe járó, képzőművészetért rajongók közbeségének kialakításában. A korrigálásaimon hallottakat, látottakat magába fogadta. Búszke vagyok művésztétre, mert kifejező formái mögött mindig ott láttam a fontos tartalmat. Kutató és formagazdag alkotótevékenységét folytatott. Műveiben alakító erejétől vált anyagainak szépsége is. Haláláig tettekben megnyilvánuló szerepe volt a művészi közéletben.”

Az Iparművészeti Főiskola textil főtanszakjára vették fel, ahol Schubert Ernő érdemes művész, textiltervező, festő, grafikus volt tanára. A textilművészetet tanulta 1955–1960-ban a főiskolán. Mestere a selyemszakra akarta átíratni, de a művészenövedéj látva választott műfaja minden kockázatát, mégis megmaradt a gobelinnél, amit később sem bánt meg. A főiskola megtanította számára a szövés szakmai fogásait, de a mesterséget — ami nem csupán kézművesmesterség — tulajdonképpen csak a diplomaszerezés után sajátította el igazán.

Tanára kettéválasztotta a tervezési és műhelymunkát. A tervek kivitelezését nem engedte meg, mert az sok időt igényelt. A szövés előtti előkészítő munka fázisait tanulhatta meg elsősorban, amíg eljuthatott a tervezés legjelentősebb szakaszához a festett kartonig, amelyet 1:1 méretben készíthettek. Ezeket aztán a kártpítzövő műhelyekben lehet átültetni műtárggyá. Egy-egy ilyen terv kiérése valóban hosszadalmas, amíg gobelinbe lehet szőni a pontos színtérkép kompozícióját, amely alkotói tevékenység is.

Életének további fontos fordulópontja következett be azaz, hogy 1960-ban megszerezte a textiltervezői iparművészeti diplomát.

A főiskola elvégzése után volt évfolyamtársával, Temes Hédivel sikerrel szerepelt 1961-ban a Madách Színház számára kiírt gobelinpályázaton, tervezett pályadíjnyertes lett. Maguk szőttek a 350 x 270 cm-es nagyságú kártpítót a kecskeméti művésztelepen, annak nagy mérete és műtermeik hiánya miatt. Ez a murális gobelin — amely felépítésében nem, de formájában és szövésében hagyományos mű — képviselte Magyarországot a Lausanne II. Gobelin Biennálén, a legrangosabbnak ítélt nemzetközi textilkiallításban. A művet díjazták és Széchenyi Lenke számára franciaországi meghívást jelentett az érdem. A gobelint svájci kiállítás után a Madách Színház felmeletlen helyezték el.

A szövött kártpít hagyományait felvéve Ország Franciország aubussoni gobelinmanufaktúrájának meghívására készítenő tanulmánytatt töltött ösztöndíjjal Párizsban 1965–66-ban, ahol önálló grafikai kiállítását is megrendezték.

Károlyi Mihály né hívsára 1967-ben — elnyerve a grófnő által létrehozott Károlyi Alapítvány ösztöndíját — ismét Franciországba mehetett. A dél-franciaországi „Azér-ország” városában Venceban az az Atlanti-óceán partján lévő Vannes-ban tanulmányozhatta a francia

kártpítzövő művészetet.

Amikor külföldről hazakeresztet, egy darabig nem jutott munkához. 1968-ban megszületett egyetlen gyermeke, Brent Karola.

Tanulmányújtai után az első megbízást a Siófoki Vízügyi Igazgatóság részére gobelin létrehozására kapta. A kártpítzövés haute lisse technikájával — amelynél a láncfonalak függőlegesek — alkotja meg a 170 x 300 cm-es nagyságú Víz alja című művét 1970-ben.

Több rokokó felfüggesztő olaj, tempera, lakk kartonjával sikerrel szerepelt 1976-ban a soproni Petőfi Színház díszítésére hirdetett pályázaton. Űlői úti lakásának egyik műtermi célra berendezett szobájában szőtte gobelinjét, arra törekedve, hogy a nagyméretű, (mintegy 14 m²) kompozíció a térben közelből, vagy távolabbról szemlélve is élményt nyújt-hasson.

Kiemelhetem még a Ferihegyi reptőlter kormányvárójába készített kártpítját is.

Bajának, az egykori házasságkötő terem falára készíttette el dekoratív, homokszínű, 180 x 240 cm-es vízszon applikációját 1973-ban, amelynek a Homokvirágok címet adta.

Valamennyi eddig említett szövött falikártpítját láttam. Mindegyiknél tapasztaltam, hogy a tradíciót megőrizte, de ez nem gátolta textilművésztétrek graduálisát, művészi önkifejezése formanyelvének változtatását, a különböző stílusirányzatok fantáziájával átszőtt megjelentetését. Textil-kompozícióit az adott hely térhez igazodva, előnyösen öltöztették a hideg falakra.

Megemlítem még az 1976-ban készült és lapunk címcímlőjén látható gótikus ihletésű Csillagképek című kártpítját.

Széchenyi Lenke 1984–1988 között az Iparművészeti Főiskolán tanfokodott, vezette 1975 óta a Művészei Alap, később a Művészeti Alapítvány által támogatott gobelin műhelyt. Utóljára a Hungária Gobelin Kft. vezette volt.

1984-ben Portugáliába, 1987/88-ban pedig Belgiumba utazhatott tanulmányúttal.

Kimagasló teljesítményeinek egyikét-másikat jutalmazták. A lengyelországi Gdanskban 1976-ban a nemzetközi gobelinkartont pályázat díját, 1982-ben a Művelődésügyi Minisztérium névődíját, 1986-ban pedig a Munkácsy-díjat kapta meg.

Önálló kiállításra volt — amelyekről tudunk — Párizsban a Pay Galant Galériában 1966-ban grafikai kiállítás, Baján a József Attila Művelődési Házban a „Szóljának a bajaik...” sorozat keretében rendezték meg nagyszabású gobelinkiállítását, amelyen a megnyitót beszéddel Ágh István költő, író mondta. Ezzel a kiállítással mutatkozott be szülővárosában

1968-ban.

Miskolcon 1970-ben, Hajdúböszörményben 1972-ben, a Múcsarnokban, Budapestben 1977-ben, Szegeden a Bartók Béla Művelődési Központban 1981-ben, Boglárán 1982-ben, Szegeden 1983-ban és a dél-belgiumi Tourmai-ban 1993-ban.

Csoportos kiállításokon is részt vett. Így például Lausanneban 1965-ben, Szombathelyen 1975-ben, Londonban és Varsóban 1976-ban, a Múcsarnokban 1985-ben, Barcelonában 1993-ban.

Széchenyi Lenke textilművész, a magyar gobelin művészet kiemelkedő képviselője 1993. december 23-án leányával karácsonyi pihenésre autózott. Maga vezette gépkocsiját a 6-os főútvonalon és haliós veszélybe került. A művész meghalt, leánya súlyos sérüléseket szenvedve megmenekült. A Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete saját halottjának tekintette. Távozásával művészeti közéletünket, a textilművészetet nagy veszteség érte. Ez év január 26-án volt Budapesten búcsúztatója és 28-án helyezték örök nyugalomra szülővárosában Baján, a Rókus természetben lévő családi sírboltba, szülői mellé. Halálát nemcsak művészirásai, tanítványai, testvére, rokonai, barátai, ismerősei gyászolják, hanem a város is.

Számára a kezdő lépéseket szülővárosára adta. Bajához erős szálakkal kötődött. Elhunyt szüleinek továbbra is melegséget sugárzó fészékét haláláig megtartotta, hazajárt. Elménygyűjtésének egyik korszakához tartozott a vadvízországi főváros. Természetközelségének motívumai, ifjúságának itt töltött szakaszában gyökereznek ábrázolt világában megjelentek. Életében igyekezett mindent megismerni, s ami jó azt megtartani. Választott műfajának titkait, technikáját, anyagának sajátosságát felső fokon ismerte. A józan, bölcs életfelfogású, szeretetreméltó művész szerény, csendes életet élt, életét hivatásának szentelte. Igazi gobelinművész volt, aki szakmai igényességgel maga szötte színekkel is ábrázolt szöveget képeit. Nemcsak szőtt, remekül rajzolt, festett is.

Magáról így vallott: „Sohasem hozott izgalomba a fonal. Sohasem dolgozom a szövés szabályai szerint, hanem a festészet, a rajz önálló törvényeinek megfelelően szövök. A gobelinszövés a festészet egyik ága. A különböző színű fonalakkal ugyanolyan biztonsággal lehet színt, árnyalatot kikeverni, akár az olajfestékből a palettán. Miért izgat jobban a gobelin mégis? Ha festek, olykor elvisz az indulat, a szövészek mechanikája viszont olyan kontroll, mely biztosabb fogalma-

zásra készíti az embert.”

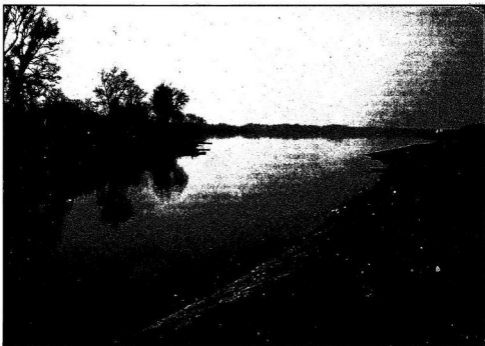
A gobelin, vagy más szóval falikárpit évezredek hagyományú műfajának Ferenczy Noémi után talán legnagyobb művelője volt. Egész életében a magyar gobelinművészet életképességének elismerésére, formai megújításra törekedett, amíg színérezkeny szemét a halál le nem zárta. A fonal költője volt, aki gobelinbe szötte álmait.

Bánáti Tibor

Részlet egy levélből

„A legújabb — és véleményünk szerint megint jól sikerült — Honpolgár számot köszönettel megkaptuk. Bárcsak minél több ilyen folyóirat lenne kis hazánkban! Az ilyen publikációk segítenek a közvetlen környezetben gyökerező valódi honszeretet elmélyülésében.”

Prof. dr. Uherkovich Gábor
Pécs, Rét u. 39. III/7.

Népcsoportok, néprajzi csoportok és történeti-néprajzi tájak a Duna-Tisza közén

A Duna-Tisza köze fogalmáról

A Duna-Tisza köze a Kárpát-medence közepén elterülő nagytáj. Az Alföld része. Határai három oldalról természetesen és adottak. Előadásomban a Lacháza-Cegléd-Szolnok vonalat tekintem az északi határnak, mivel Szolnokonál jelentősen keletre fordul a Tisza.

A Duna-Tisza köze név a tudomány által kredált jellegzetes műnév. Évszázadokkal ezelőtt a népnyelv a Kétfőzők névvel illette a két nagy folyó között elterülő tájat.

A Duna-Tisza köze, a tőle délre elterülő Szerémséggel együtt, a középkor végén Magyarország legfejlettebb vidékének számított, amely élen járt a civilizációs vívmányok meghonosításában és terjesztésében. A török uralom alatt sok pusztulás és vesztesség érte. Magyarsága lassan kipusztult. Az újkor újirányú eseményei során etnikai sokféleség és kevertség alakult ki.

A XVIII-XIX. században három megye és három szabadalmas kerület osztozott a Duna-Tisza köze területén: Pest-Pilis-Solt, Csongrád, Bács-Bodrog vármegye; a Kiskunság, a Tisza-körön kerület és a Sajkás kerület. Kulona törvényhatóságot jelentett a táj négy szabad királyi városa: Szeged, Szabadka, Zombor, Újvidék. Az 1870-es évekelt a szabadalmas kerületek beolvadtak a vármegyékbe. Meghatározó lett Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Bács-Bodrog és Csongrád vármegye léte. Alapvetően eszterini tagolódott a nagytáj. Különösen fontos választóvonal volt Bács-Bodrog és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye közös határa.

1920 óta, néhány évet leszámítva, országhatár választja kétféle a Duna-Tisza köze: északi része Magyarországhoz, déli része Jugoszláviához tartozik. A határ mesterséges. Nem követ etnikai határokat.

A következőkben röviden áttekintem a Duna-Tisza köze történeti-néprajzi tájait, népcsoportjait és néprajzi csoportjait.

Három város

A XVI-XVII. században gyakran használt megnevezés Kecskemét, Nagy-kőrös és Cegléd együttes jelölése. A „három város” magyarsága túlélt a török uralmat. A környező elpusztult falvak lakossága itt futott össze. Nagy határunk alakult ki.

Kecskemét, Nagy-kőrös és Cegléd az óriásfalú-jellegű agrárvárosok klasszikus példái. Törzstikos parasztpolgár népességük jellegzetes magyar mezővárosi parasztpolgári kultúrát teremtett. Határükban ringott a magyar nyelvük bölcsője. A tanyás mezőváros modellje innen terjedt az Alföld más tájai felé.

Kiskunság

A XIII. század első felében a magyar királyok jóvoltából kunok telepedtek le ezen a tájon. A középkor végére beolvadtak a magyarságba. Törökös nyelvtük néhány leírt szava nyelvészeti emlékké vált. A magyarrá vált kun utódokat is jórészt elsodorta a török hódítás kora. Nem helyes tehát, ha a ma itt élőket, kunnak, vagy kiskunnak nevezük. Helyesebb kiskunságit mondanunk. Ez a szó sejteti, hogy olyan emberről van szó, aki a Kiskunságnak nevezett terület lakója. A kun ugyanis elfüldt, de a kun tudat megmaradt. Mesterségesen táplálták, hogy ezáltal a táj lakói elfigynt tarthassanak a Kiskunságot megillető privilégiumokra.

A Kiskunság szabadalmas terület volt. Nem tartozott vármegyei joghatóság alá (1876-ig). A XVIII. sz. elején a király elzlogosította. 1745-ben a Kiskunság lakói megváltották magukat. Ezt a megváltást hívták redempciónak. A Kiskunság előtti kezdve a Jászok három kerületre részeként élte életét.

A Kiskunság nem összefüggő, hanem három részre tagolódó, meglehetősen cikkcakkos szélű terület. Azok a helységek tartoznak a Kiskunságba, amelyek 1745-ben megváltották magukat a földesúri terhek alól, illetve azok a puszták tartoznak a Kiskunsághoz, amelyeket 1745-ben megváltottak.

A Kiskunsághoz tartozás nem vérségi, fajli, nyelvi kérdés, hanem a pénzen megváltott közigazgatási különállásnak, egy földesúri terhektől mentes szabadalmas jogállásnak való részesedés kérdése.

Mely helységek és puszták tartoztak a Kiskunsághoz?

Mezővárosok: Lacháza, Kunszentmiklós, Szabadszállás, Fülöpzsállás, Halas, Félégyháza, Majsa, Dorozsma.

Puszták: Bábony, Bene, Lajos-Mízse, Kis-Balfás, Kerekegyháza, Mórírgát, Szank, Csölyög, Jakabszállás, Kisszállás, Kompóc, Orgovány, Páka, Pálos, Szentlászó (ezek nem integrálódtak a városokba).

Egyes pusztákat jászági helységek

váltak meg és onnan birtokolták: pl. Lajos, Mízse, és fele Bene pusztákat Jászberény, Bene másik felét Jászladány.

A 8 kiskunsági kétféle sorsot ért: A református Kiskunság helységei: Lacháza, Kunszentmiklós, Szabadszállás, Halas lakottan kerültek ki a török uralom alól, bár népességük néha fűtő-több megfogyatkozott. A XVI. század végén, XVIII. század elején népességi felülretegződés történt Baranya irányából. A református Kiskunság mai népességében domináns elem a baranyai.

A katolikus Kiskunság helységei: Félégyháza, Majsa, Dorozsma puszták voltak a XVIII. század elején, majd újratelepültek az északi-déli népmozgás áradatában. Alapnépességük jászági eredetű: Dorozsma 1719-ben, Félégyháza 1743-ban, Majsa 1743-ban települt.

Tiszamellék

Néprajzilag alig kutatott terület. Jeles magyarság helységei: Kécske, Alpd, Csongrád.

Dunamellék

(a hajdani „solti részek”)

Reliktum jellegű k mezővárosok láncolata uralja a tájat. Északról délre haladva sorakozik: Dómsód, Szalkasszentmárton, Vecse, Solt, Pataj. Alapnépességük magyar, kontinuum, vagyis az Árpád-korig folytonos és a reformáció kezdete óta református. A reliktum jellege azt jelenti, hogy a fent megnevezett helységek fejlődésében megkezdett mezővárosi tudatú nagy faluként érték meg XX. század elejét.

A reliktum mezővárosok között két más anyanyelvű telepített sziget is megkülönböztet: az 1717-ben létrehozott evangélikus szlovák Dunaegyháza és az 1725-ben népesített protestáns német Harta. Utóbbi híres népművészetet teremtett.

Kalocsai Sárköz

Földrajzi-történeti tájegység. A Pataj-Kecel-Szeremle hármazsögbe eső maj fekvésű terület. A hajdani Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye déli nyúlványa. Több néprajzi csoport és népsziget gyűlésközhelye.

Az itt élő magyarok eredetüket és kultúrájukat tekintve többféle. A legnevezetesebb csoport a pata néprajzi csoport, amely Kalocsán és az u. kalocsai szállításokon él. Katolikus és hagyományait tekintve elkülönül környezetétől. A pata nép teremtette meg a messze földön híres kalocsai hímzést, pingálást és népviseletet.

A Duna mellett református múltú falvak sorakoznak: Szentbenedek, Uszód, Foktő, amelyek kisebb néprajzi csoportot alkotnak.

Magyar szigetek: Fajsza, Bogyszló, Csanád, Szeremie. Utóbbi kettő élénk kapcsolatot tartott fenn a Tona megyei Sárközzel.

Bátya és Dusnok népe katolikus déli szláv, valószínűleg boszniai eredetű horvát. Az önmagukat rianak nevező bátyai és dusnoki horvátok a XVII. század végétől több hullámban érkeztek. Rátelepedtek egy kis létszámú középkori eredetű magyarságra, amelyet magukba olvasztottak. Ez tükröződik a kultúrájukban, pl. A népezenéjükben is.

Miske szlovák múltú katolikus falu, amelyet 1718-tól telepített a kalocsai ér-

sek.

A Kalocsai Sárköz déli peremén három katolikus német falu sorakozik: Hajós, Nádudvar, Császártöltés. Mindhárom a kalocsai érseknek telepítették: Hajós 1722 és 1726 között 5 csoportban, Nádudvart 1723-tól, Császártöltést 1743-tól több csoportban. Mindhárom falu népességkibocsátó hely lett. A XVI. században sok hajósi, nádudvari és császártöltési születésű német vett részt a Bácska újranevelésében.

Bácska, régebben Bácskaság

Összefoglaló neve annak a hatalmas

területnek, amely az újkorban Bács-Bodrog vármegyét jelentette. Jánoshalmától Újvidékiig, Zentától Apatinig terjedt. A XVII-XIX. században magyarok, németek, szerbek, bunyevácok, sokácok, szlovákok, ruszinok lakták. E hatalmas táj sokféle népcsoportját helységek szerint aprólételesen rendszerezve itt nem mutathatom be, mert szétfeszítene e rövid írás kereteit.

Báth János

Részlet a szerzőnek a Nemzetközi Tudományos Konferencián (Baja, 1993. július 8-9.) elhangzott előadásából

Hányan állnak egy nemzetiségi szóvivő mögött?

Manz József felszólalása a magyarországi németek országos közgyűlésén

Nem könnyű feladat a magyarországi németeket képviselni. Szüleink és nagyszüleink, akik még használták illetve használják ma is anyanyelvüket és identitásukat is megőrizték, féltelműl nehezen vagy egyáltalán nem tudnak megszabadulni. Visszahúzódoák, szemükhöz az olvasható ki, hogy „Kérem hagyjanak engem, hagyjanak minket békén. Maguk nem is tudják, hogy mi minden mentünk keresztül.” És a gyermekeinknél, unokáinknál a nyelvismeret már hiányos és az identitás tudatuk sem egyértelmű, egyszerűen elbizonytalanodtak, elidegenedtek. Noha az utóbbi években sok minden pozitív irányban változott meg, a helyzet mégis problematikus. Az ember csak egy láthatatlan, teljesen bizonytalan létszámú tömegre hivatkozhat, amely vagy megvan, vagy talán nincs is egyáltalán. Engem is gyakran megkérdőznek: „Mégis hány magyarországi német nevében kíván szólni Ön?” Hogyha nem látható, nem érzékelhető, hogy hányan állnak egy program, egy elképzelés, egy képviselő mögött, akkor a szándékok megvalósítása fantasztikusan nehéz. Az embert nem veszik komolyan, az ember nem tud eredményesen dolgozni. Egyszerűen hiányzik az alap, a bázis. Ehhez az alaphoz a magyarországi németek kellene, akik vállalják a megmérettetést a választásokon és olyanok is, akik ezeket a jelölteket támogatják és meg is választják. 1994 egyszer megismételhetetlen lehetőséget kínál, amit ki kell hogy használjunk!

Ebben az évben egy gyorsvonat száguld el mellettünk, amely azonban egy pillanatra megáll majd, hogy felszállhasunk, ha akarunk. A gyorsvonat a hasonlatomban a választásokat szimbolizálja. Ha képesek leszünk erre, akkor valóban

EGY ÚR A SZÁZADELŐN

A kép a Wunderlich hagyatékból származik.

új idők jönnek és hogy meddig utazhatunk a képzeltbeli vonaton, az a választásokat szimbolizálja. Ha képesek leszünk erre, akkor valóban új idők jönnek és hogy meddig utazhatunk a képzeltbeli vonaton, az a megválasztott képviselők tudásától, tehetőségétől és kitartásától függ. Véleményem szerint csak akkor lehetünk eredményesek, ha tárgy-szerűen, objektíven, a realitásokat szem előtt tartva tevékenykedünk. Ne felejtjük sohasem el, hogy mindig a kutya csóválja a farkát és nem pedig fordítva, a farka a kutyát. Mellünkét döngötte és az asztalt csapkodva érhetünk el a legkevesebbet, helyett következetesen keresnünk kell a barátokat és azokat, akik kötődnek a népcsoporthoz. Identitásunkat új alapon kell meghatározni és nem a régít rekonstruálni. Az elmúlt idők már nem térnek vissza. Igazodnunk kell környezetünkhez, a realitáshoz, felvilágosultnak és modernnek kell lennünk.

Az elmúlt nyáron a parlament megszavazta a kisebbségi törvényt. Ez a Magyarországon élő kisebbségek számára egy óriási esemény. Ez a törvény számunkra is új és az eddigiéknél nagyobb lehetőségeket biztosít. De csak akkor, ha mi, akik most itt vagyunk és azok is akik nincsenek itt, élni akarunk a törvényadta lehetőségeinkkel. Mit értek én ez alatt?

Először is meg kell tudnunk szabadulni féltrejárnak. Másodsor: pedig azt, hogy tudunk élni ezekkel a lehetőségeinkkel, mert a demokrácia egyfajta kezdeményezésekre épül. Fel kellene végre fogynunk, hogy ha nemzetiségi népcsoportként továbbra is létezni szeretnénk, akkor ezért tennünk is kell valamit. Biztos vagyok abban, hogy a nagyszülők és szülők is azon vannak, hogy unokáik, gyerekeik a német nyelvet jól megtanulják és hogy azt használni is tudják. Államunk ehhez a feltételeket biztosítani akarja. Ezt igazolja az épülőfélben lévő bajai iskola is.

A magyarországi németek könnyek-kel szemükben, kitartó szorgalommal, beszerezett fogakkal megteremtették új egzisztenciájukat. Ugyanezzel az akarat-tal és ugyanezzel a kitartással kell az anyanyelvünket is újra visszahódítani. Mi integrálódunk ezen ország társadalmába, mi ennek az országnak elismert polgárai vagyunk. Nem is akarjuk elhagyni hazánkat. És még ha vegyes házasságokban is élünk, mégis szeretnénk, hogy gyermekeink a származásukat, gyökereiket, anyanyelvüket megismerjék. Csakis így tudják majd egyszer felnőttkorukban hovatartozásukat maguk eldönteni. Ez már az az ő szuverén joguk lesz. Nekik, vagyis a gyerekeknek maguknak kell

majd meghatározniuk, hogy kik is ők valójában. De ez csak akkor lehetséges, ha tudják hogy honnan jöttek, mik a gyökereik. Ha ezt mi elmulasztjuk megmutatni, akkor majd egyszer megkérdezik: miért nem tanítottál meg németül, miért nem adtad ezt meg nekem.

Nagyon nagy lépést tehetünk meg ezen az úton az idei választásokon. Új parlamentet és új önkormányzatokat kell választanunk. Az új törvényben az is szerepel, hogy a nemzetiségek nemzetiségi önkormányzatot választhatnak. Hogyha ezt megvalósítjuk, és ezt kell tudni élni (erre képeseknek kell lennünk), akkor például a bajai iskola a kisebbségi önkormányzathoz fog tartozni. Ekkor hatást gyakorolhatunk az iskolára, és hát ez is a célunk, mert ilyen mértékű nyelvismereti, nyelvhasználati hiányszágokon csak az iskola segíthet! A „Bácska” Kulturális Egyesület minél több választókerületben szeretne jelölteteket állítani és azt reméli, hogy sokan fognak rájuk szavazni.

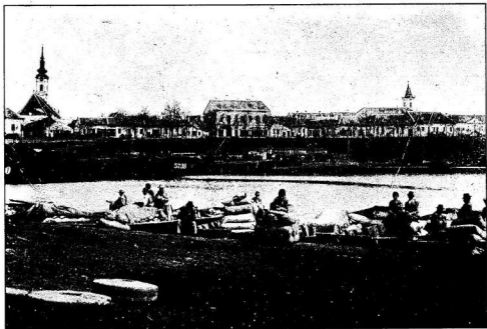
Josef Manz
Füßprecher der Deutschen in Baja
(a bajai németek szószólója)

Fordította: Schmidt Antal

BAJA. Wörösmarty utca.

A VÖRÖSMARTY UTCA A SZÁZADFORDULÓN

... ÉS A SUGOVICA PARTI MOLNÁRLADIKOK UGYANAKKOR

Könyvismertetés

Katona Klári: Titkaim neked

Katona Klárról közvetlenül karácsony előtt könyv jelent meg. Ő olyan sztárunk, akiről több nézőpontból is lehet írni, mert tevékenysége – énekesi pályája megtartása mellett – több rétegvé vált a közelmúltban. Szem- és fültanulni lehetünk annak, ahogy kipróbálta a televíziózás egyik legizgalmasabb műfaját, az élő műsorok vezetését. Jelenleg is gyakorolja az újságírást, hiszen hetente olvashatjuk rock-elemzéseit a Magyar Hírlapban. És végül de nem utolsósorban 1992-ben megírta, megkomponálta élete első szerzői lemezét (... neked).

Bárhogyan is szóljon azonban róla a történet, két dolgot mindig ki kell emelnünk. Az egyik, hogy Katona Klári továbbra is elsősorban énekesnő: igényesen megírta dalok közzétételét. A másik pedig az, hogy művészetének etikai hitele van: az előadóművészként magasra helyezett mércé nemcsak a dalokról „milkódiák”, hanem ugyanúgy, ugyanolyan igényességgel viszonyul az élet más dolgaihoz is. A képzeletbeli mércé helye, magassága és az ehhez való arányosság megléte, a

megfelelő tudás Katona Klárral kapcsolatban is eszembe juttatja Weöres Sándor idéznivalóan szép sorait: „Egyetlen ismeret van, a többi csak töltés: Alattad a föld felett az ég, benned a létra” (A teljesség felé). Hogy hogyan működött ez a „létra” Katona Klári eddigi életében, erről szól a „Titkaim, neked” című kötet.

Jó kézbe venni ezt a könyvet, mert olyan a mérete, olyan a szerkesztése, olyan a mondanivalója. És azért is, mert olyan tiszta tekintettel köszöböt az énekesnő az olvasót a könyv borítóján. A könyv címe Katona Klári lemezlistájának két kiemelkedően fontos darabjára utal: Titkaim (1981) és ... neked (1992). A könyv szerkesztésének különlegessége pedig az, hogy az egyesszám harmadik személyben elmondott történetet – Zsolnár Melinda munkája – írt meg átszövik Katona Klári egyesszám első személyben megfogalmazott kiegészítései, vallomásai.

Egy életút megismerése mindenki számára kínál mondanivalót, Katona Klári könyvének a legjobban most mégis azok örülnek, akik ismerik és szeretik dalait. Előlvásása nyomán kiteljesedik az a történet, amit a legtöbben mégiscsak 1981-től jégyeztek igazán. Ekkor jelent meg a Presser Gáborral elkezdett közös alkotói korszak első eredménye a gyönyörű „Titkaim” című nagylemez, amely

eredeti, másokkal össze nem téveszthető stílusjegyei a népszerűt egycsapásra a hazai élvonal első sorába emelte. Új irányzattal gazdagodott a műfaj: megjelent a „lírai pop”. A „Titkaim” már önmagában is rangos helyet követelt a hazai könnyűzene történetében, de a lendületből még további három közös nagylemez született. Közülük kettő megint olyan volt, amely új, csakis Katona Klárinak szánt dalokat tartalmazott (Katona Klári 1984, Éjszakai üzenet 1986).

Az 1989-es „Mozi” című nagylemez új dalokat már nem hozott. Az előadott számok nagy része itt is Presser Gábor szerzeménye, kettőt a címadó, a fájdalmasan szép „Mozi” című kompozíció, amely mind Katona Klári, mind pedig Presser Gábor repertoárján különleges helyet foglal el.

Nem mindenki követte nyomon Katona Klári énekesi pályáját és vannak, akik csak felszínesen ismerik dalait. Ők lesznek azok, akik most, e könyv előlvásása után fogják keresni Katona Klári lemezeit, kazettáit a boltokban. Csak hát hiába, mert az 1992-es „... neked” kivételével jelenleg semmi sem kapható tőle. Sajnos! Pedig az említett nagylemezek CD-ken való újrakiadása nagyon időszerű lenne...

A könyv azonban nemcsak dalokról és lemezekről szól. Kirajzolódiák belső egy, már-már tipikusan közép-kelet-eu-

rúpnak tekinthető történet is, egy olyan hazai sztárról, aki eljutott a sikeres külföldi megmérettetésig, mégsem lett belőle nemzetközi sztár. A mértékre kapott könyvből valész nagyon is ismerend hangzik. Más művészeknél és az élet más

területein is hasonlóan történt... Egy kis népből fokozottan él a vágyódni, hogy egyszer „megmutassa” a világnak, ami természetesen nagyon is fontos lenne. De legalább ilyen fontos dolog a hazai megbecsülés! És erről sem szabad megfeled-

kezni...

Végül egy ajánló sor Katona Kláritól: „bárhova is tartok (remélem jó felé) ez 1 órtenelti lépés!”

Schmidt Antal
(FOTO: GYULAVÁRI)

A magyar lakosság tájékozódási lehetőségei a 2. magyar hadsereg Don menti harcainak idején

I. rész

A magyar királyi 2. hadsereg döntései harcainak 50. évfordulóján, 1993 elején kibontakozott vita sok fontos, eddig még nem kellőképpen feldolgozott kérdésre mutatott rá akarva-akaratlanul. Ezek közül tartozott az is, hogy tudhatott-e a hazai közvélemény a szovjet fronton 1942 őszére-telére kialakult helyzetről, a 2. magyar honvédsereg állapotáról, majd az 1943. évi január-februári harcokról, azok következményeiről? Milyen hatást váltottak ki a gyarapodó hírek a társadalomból? Juhász Gyula arra a következtetést nyilatkozta: „Ha az írott sajtó és a filmhíradó szövegeit nézzük, akkor a nemzet boldogság elleni háborújáról, a magyar honvéd hősiés harcáról olvashatunk, hallhatunk. Vagyis nagyon keveset tudhattak itthon arról, hogy valójában mi történik a fronton. A közvélemény 1943 januárjában alig értesülhetett róla, hogy megtörtént a szovjet áttörés, hogy a magyar hadsereget megsemmisítették. Az információk persze valamilyen módon csak eljutottak az emberekhez, főként a külföldi rádióadásokat hallgató értelmiségiekhez, de a veszteségek mértékét, történelmi léptékét, drámai voltát nem tudták felfogni. Így azután, amennyiben ez utólag megállapítható, elsősorban nem az igazta az emberek, hogy milyen súlyos vereséget szenvedtünk a fronton, hanem az, hogy a németek döntő jelentőségű szétlángródi veresége után milyen fordulat következhet be a háborúban, s az milyen módon befolyásolhatja Magyarországot jövőjét. De lényegében véve ugyanez volt a helyzet hatalmi körökben is”. (1) (Az én kiemelésim GF.) A jeles katonai idézet megállapításai fontos, eddig elhanyagolt kutatásai feladatot is megjelölt, nevezetesen a háború alatti formális és informális hírdármás és annak az egyes ember és a társadalom különféle csoportjai magatartásában, cselekedeteiben megnyilvánuló hatásként feltárását, a hírvérs és ellenpropaganda eszköztrendszerének és módszereinek bemutatását.

Mi ezúttal csak az első kérdéssel kapcsolatban szeretnénk vitát kezdeményezni, ezzel előmozdítandó a további kutatásokat.

Induljunk ki abból, hogy rendkívüli helyzetekben a társadalom hír-igénye jó-

val nagyobb, mint „rendes” körülmények között. Növekedése és intenzitása a közvetlen érintettség arányában nő. Forrásai, II. világháborús viszonyok között: a verbális kommunikáció, a levél, a vizuális élmény (szabadságos katonák, sebesültek, hadikórházak, kiállítások, plakátok), a film, újság és rádió, röplap stb. Az információikat két nagy csoportra oszthatjuk: 1.) hazai és a „jengelyhez” tartozók, 2.) az antifasiszta koalíciót alkotók és a semlegesítő csoportjára, ez utóbbit külön kategóriaként is érdemes számfátába venni. Milyen eltérő érdekeket képviselnek az egyes csoportok? A szembeálló felek hivatalos és informális hírszóró gépezete minden eszközzel a saját végső győzelme érdekében élvén befolyásolni saját állampolgárait, az ellenség országainak lakóit, valamint a világ közvéleményét. A „semlegesek” a tárgyilagosság, vagy annak látszatának fenntartása érdekében végzik ezt a munkát. A harcbanálló államok vezetése igyekszik megakadályozni, ill. minimalisra csökkenteni az állampolgárait érintő kedvezőtlennek ítélt belső és külső hatásokat, a helypolitikai ellenségek, vagy ellenség viszont próbálja kijátszani a hatalom éberségét és a híre élése, de annak megszerzésében korlátozott/akadályozott lakosság szükségleteit a maga érdekében is kihasználja. Az eszközök és határendszer tehát igen bonyolult. Igazolják ezt a háborús propagandára vonatkozó külföldi kutatások eredményei. (2)

Bár valamennyi említett, és még idevonható forrásnak a tanulmányozását, elemzését, összevetését fontosnak tartjuk, és hatásként véleményformáló jelentőségében — pl. a 2. magyar hds. szabadságon lévő tajaai elbeszélésében — súlyában nem kértelünk, csak a rádió, a sajtó és a filmszínház lehetőségeire, majd később, tényleges működtetésre térünk ki, röviden. Felvezetéséknél jelezjük: a memoárok és a történeti feldolgozások, nyomdokukban pedig a történelem tankönyvek közel sem foglalnak el a egységes álláspontot a bevezetéséknél említett kérdésekben. Nagybancóni Nagy Vilmos írja: „A közvélemény nagy megdöbbenéssel vett tudomást a dokumentai katasztrófáról s az óriási veszteségekről... Először a kormányzóknak jelentemtek a harcéri balsikeréről érkezett hírek. A kormányzó nagyon leverte a vereség híre. Ő azonban még mindig

remélte, hogy a németeknek sikerülni fog az oroszokat megállítaniuk.” (3)

Kádár Gyula nagysikerű visszaemlékezéseiben ezeket olvashatjuk: „1943. január 12.: a szovjet támadás kezdete a doni magyar hadsereg arcvonalai ellen. Napokig én sem tudtam erről semmit. Csak azt láttam, hogy Szombathelyi, a hadműveleti csoportfőnök, a hadműveleti osztály vezérkari tisztjei gondderhesek és titokzatosak. Kérdeztem, mi történt. Mindenről kitérő választ kaptam: súlyos harcok kezdődtek a magyar arcvonalon. **hetek teltek el, amíg a hozzávetőleges valószínűség megtudtam.**” (4)

Az összefoglaló művek (5) azt állították, hogy a felső vezetés a közvéleményt elől igyekezett eltávolítani a vereséget. „A beférgő könnyű győzelem helyett — olvasható egy „rövid” áttekintésben — a csúfos vereség híre **döbbenet** váltott ki idehaza a magyar társadalom **majd valamennyi rétegében.**” A 80-as évek második felében kiadott művek sem módosítottak a 60-as években bevezetett formálán. „A voronyezsi katasztrófiát a kormány igyekezett elhallgattani, illetve méreteleit csökkenteni, s azokról igazán csak azok értesülhettek, akik a Moszkvában működő Kossuth Rádió vagy a londoni rádió magyar nyelvű adásait hallgatták.” (6) A Magyarország a XX. században című kötet szerint: „A voronyezsi katasztrófa feletti döbbenet itthon csak **lassan** terjedt, mert az illetékesek hitelesség ügy vélték, hogy **hírlapokkal** minden elutasíthatnak. A frontról sebesülten vagy rövid szabadságra hazatérő katonák **hüledze**re tapaszalták, az itthon élők tudatlan részvételestégét...” (7) (végig az én kiemelésim GF.)

Nézzük először a sajtó nyújtotta lehetőség méreteit. Az idősági sajtóról 1926 óta négyévenként gyűjtött és elemzett adatok sok mindent árulnak. A postára adottak száma 1921-ben 639 (ebből politikai 300), 1941-ben, már a megnagybobbodott országterület adatait figyelembe véve 1 198 (ebből politikai 303). Az újságok száma 1926-ban 934, negyvenkétben már 1 379. A növekedésnél figyelembe kell venni, hogy 1939. I. 1-ig — politikai — faji szempontok alapján — összesen 411 sajtóorgániumot szüntettek meg, ezek között 230 zsidó lapot. A „revizió” a főváros jobban érin-

tette mint a vidéket. A vidéknek terjedelmén szempontjából nagyobb súlya volt, mint a lapok számát illetően, mert az ott megjelenők között a hírlapok, a sűrűn megjelenő lapok uralkodtak. A területi gyarapodás előtti években a szállított példányszám a 100 milliót alig haladta meg, 1941-ben viszont 165 millió példányt szállítottak. Míg 1938-ban átlagosan 1 időszaki sajtótermékre évi 70 ezer postára adott példány jutott, 1941-ben ez a szám már kevés híján kétszeresekora, 138 ezer példány volt. A csúszán budapestien megjelenő főbb napilapok szállítása (az IBUSZ szállítással együtt, mely 30 budapesti napilapnál véteztet számba), szintén nagy lendületet vett 1942-ben 299 millió példányt tett ki. Egy-egy budapesti napilapra átlagban tehát 10 millió postára adott és vasúton elszállított példány jutott. Peldányonkénti áruk 1942-ben 1-től 114 fillérig terjedt. Jelentős részüket 50 fillérmel olcsóbban vásárolhaták meg az érdeklődők. A gondos, nagy pontosságú körlevő statisztikai elemzés azt is bemutatja, pl. térfélpvázat formájában is, hogy milyen volt az időszaki sajtótermékek területi megoszlása, számuk, megjelenési helyük szerint. Budapest kimagaslóan bőségesen tlt, jelentős központok: Győr, szeged, Kolozsvár, Debrecen, Miskolc s a leggyéribben ellátott ÉK Erdély és Somogy megye. A lapok árából, területi eloszlásából durván arra is következtethetünk, hogy kik juthattak hozzá legkönnyebben, ill. legnehezebben, esetleg késleltetve, közvetlen úton. Mert tudjuk, hogy továbbították, közben olvasták, az elszigeteltbb helyekre, látogatás címén vitték ki. A megjelenés és kiszállított lapoknál tehát jóval többen juthattak híreikhez. Ami tartalmuk irányítását, a cenzurát, a haditudósítások színrónalát illeti, arról Kádár Gyula, Antal István, Ullein-Reviczky Antal emlékiratai, valamint ez utóbbival kapcsolatos sajtóépítés után szerezhethünk, ellentmondásos képet. (8) Hogy ez témánk esetében, a végeredmény, a cikkeket szemügyre véve, mit jelentett, azt a tragédiába torkolló katonai események részletes taglálásakor fogjuk/próbáljuk érzékelteni.

Nézünk, mi volt a helyzet a rádiós terén. Ennek a technikai csodának Magyarországon 1929-ben több, mint 120000 előfizetője volt, de számuk napról-napra nőtt. (9) A szakemberek ajánlatai szerint egy közepes készüléknek legalább 40 állomás hallgatható élvezhetően. A boldog tulajdonosok már akkor is „mindent” akartak hallani, holott ekkor még a „technikai” jelleggel nem érzészerű a használat közepontja álltani. Az állomáskereső/beállító gombot nem volt ajánlatos tetszés szerint „csavargatni”. A helyzet rohamosan változott. A visszacsatolt területek rádióvevő-éngedélyesei 1941-re 124000-re bővítet-

ték a trianoni országterület előfizetőinek számát. 1941-ről 1942-re 11.1%-kal gyarapodott az előfizetők száma. Az enyhe visszaesés oka: „bizonyos fokú telítettség, nyersanyaghiányra visszavezethető beszerzési nehézség. 1942-ben 80901 új előfizető lépett be, (10) főleg a téli hónapokban. Szeptemberben 789701, decemberben 812819. A statisztikai adatok szerint 1941-ről 1942-re fordulóban vidéken a detektoros készülékekkel figyelmremelőt számban váltották fel a lámpás készülékek. A Rádió Compass Útmutató szerkesztője megalapozottan állíthatja: „A rádiórol, különösen az elmúlt két háborús év során bebizonyosodott (sic!), hogy kélpve a szféraközvetítés kerethöl... kultúránk nélkülözhetetlen segédesszközévé fejlődik...” Ekkor már nem kellett félni pl. A Telefonunk „szuperrádiók” keresógombjának „csavargatását”-tól. A tulajdonos szinte „mindent” hallgathatott. A technikai lehetőségek messze túlmutattak a hatalom kívánalmaira, az egyes nemkívánatos adók zavarása, a feljelentések lehetősége képezte a tényleges akadály. A rádióvevő-éngedélyesei foglalkozás szerinti megoszlása, 1942-ben a következő sorrendet mutatta: iparban foglalkozók, közszolgálatban állók és szabadfoglalkozásúak, nyugdíjasok, tőkepénzesek és magánok, őstermelők, a kereskedelmi és hűtelélethől élők. Az utolsó helyeken a bányászok és kohászok, az iskolák, kórházak, egyesületi, nyilvános helyek és egyebek és a különféle napzámások osztoztak. A törvényhatóságoknál megoszlásukat bemutató térfélpvázról, összevete a sajtóról hallgatható: kedvezőlenebb képet mutat. A 10 000 lélekre eső 100-250 rádióéngedélyest jelző laza vonalrészozott felület, benne a 0-100-ig terjedőt jelző haránt-csozádszalakkal, szinte teljes egészében beborítja a Tisza vonalától K-ÉK-re eső országrészt. Meglepő, hogy a Balatonnál ENY-DNY-ra eső, zalai-somogyi területek, szigeteket, hasonlóan alacsony számú éngedélyessel rendelkeztek. Az előfizetők számának növekedése nem állt meg; 1944 elején már elérte a 900 000-et. A havi előfizetők díj ekkor 3 pengó. Ami az adások, a háborúval szorosan összefüggő műsorok tartalmát illeti, igen fontos lenne részletesen elemezni. Ebből többek között az is kiderülne, mennyiben igaz Náray Antalnak a következő történet: (Reményi-Schneller Lajos magához kéréte.) Megkérdeztem tőle — írja Náray —, hogy tulajdonképpen mit kifogásolnak? (ti. a képviselőék GF.) Ó erre felvilágosított, hogy a jobboldali képviselők fel vannak habozva a esti idegennyelvű hírszolgálatunk miatt, amely szerintük olyannyira angolbarát, hogy ók már a magyar rádió hangját meg sem tudják különböztetni a londoni rádió magyarsádtól, sőt a londoni rádió

maguk között „Budapest III. névvel említk...” (11) Hogy a magyar nyelvű adásokról miként vélekedtek a baloldali képviselők arról nem írt a tábornok. De, hogy a rádió „nagyhatalom” volt azt olyan szélsőséges és naiv intézkedések is mutatták, mint a készülékek, elsősorban a világvevők kötelező beszoállításának elrendelése, a háború utolsó „óráiban”, 1945-ben. Személyes emléimben is bizonyos tények: a tájékozódás szempontjából fontos időpontokban aki csak tehetette a készülékek köré húzódtott, s a társaság legfinomabban érzékelt kezű tagja elkezdte csavargatni a „varázsgombot”: megilletődötten föléltünk, vártuk, egyre vártuk a megnyugtató híreket, távólból, közelből, még akkor is amikor már csak a Donausedert lehetett fogni s a front moraja képezte a hírek hangháterét.

Gergely Ferenc
(folytatjuk)

Jegyzetek

- 1.) Népszabadság 1993. I. 16.
- 2.) V.M. Grinýer: A fasista propaganda kudarca a SU ideiglenesen megszállt területien Voprosi Istórii 1986/10. 33-41., Robert Colak: Az ismeretlen, furcsa háború, bír propaganda a semleges országokban, 1939 szeptember-december. Journal of Contemporary History Vol. 22. No. 3, July 1987/pt. 455-479, Z.A.B. Zeman: Nazi Propaganda London, 1964. W.A.Boelcke: Kriegpropagandaministerium Stuttgart 1966. Wolf Iz der totalen Krieg? Die grühenen Gobelns Konferenzen 1939-1943. Herausgegeben und ausgewertet von W.A. Boelcke. Stuttgart 1967. Juhász Gyula: Magyarországi nemzetközi helyzet és a magyar szellemi élet 1938-1944. Bp. 1987.
- 3.) Nagybacon Nagy Vilmos: Végzetes esztendőik (1938-1945) Bp. é. 128 p.
- 4.) Kádár Gyula: Lm. 487 p.
- 5.) Magyarországi Körnézet (Rövid áttekintés) Második átdogozott és bővített kiadás Szerkesztő: Unger Mátyás és Szabolcs Onó. Bp. 1973. Kült. és Iskolásközpont. A figyelmre, a „csofok” kifejezés kétértelmű és kifejezetten jogtalan használatán (344. p.)
- 6.) Egy esztendő. Magyarországról rövid történeti Szerkesztette: Hanák Péter Bp. 1986. 369. p.
- 7.) Magyarországról a XX. században. Szerkesztette: Balogh Sándor Bp. 1986. 234. p.
- 8.) Az időszaki sajtótermékekről szóvó kiadvány tanulmány, ahonnan adatainkat vettük Elekcs Dező dr. munkája. Magyar Statisztikai Szemle 1943/4. 160-181 p. Kádár Gyula: Lm. 449. p., Ullein-Reviczky Antal: Német halál — orosz béke Bp. 1939. 54., 66., 186 p. A vita Dömötöri Lajos és Koszorus István között „ajófok” Nép-szabadságban: 1993. VI. 8. — VI. 15.
- 9.) Rádió Napnapír 1929. Szerkesztő: Kohér György
- 10.) Magyarországról rádióvevő-éngedélyesei 1942-ben Magyar Statisztikai Szemle 1943/12. 650-659 p.
- 11.) Rádió Compass Útmutató az 1941-42. és az 1943. évről. Szerkesztette: Horváth István művelési szerkesztő. Náray Antal visszamenekülésére 1945. Bp. 1988. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Székely Sándor. 85-86 p.

HATYÚK A RIHA TAVON

Egy januárban megjelent jogszabály a Riha tavat természetvédelmi területté nyilvánította.

ÍGY FARSANGOLTUNK

A bácskai németek hajdanán az évtizedek során kialakult szokások szerint vidágtak farsangkor. Ha a disznóvadások ideje a legszebb volt, akkor a farsang napjai a legvidámabbak voltak.

A házaspárok hetenként más-más családnál töltötték el a farsangot. Két-három szobát kiüresítettek és ott folyt a „házi-hál”. Enni-ínnivalót mindenki vitt magával. Szinte mindenütt egy ismerős az akkor gombos harmonikával zenélt a táncos. Ezekes az esteken nemcsak a legszebb német népdalokat énekeltek, hanem a régi táncokat is felelevenítették. Ilyen volt a „Siewaschritt”, a „Jutspolka”, a „Reckltanz”, a „Schustranz”, a „Krompiera on Knedl-Tanz”, a „Wetz” és a „Krakujak”.

A vígságok napokon át tartottak és az idősebbek részére csak a farsang keddjén értek véget.

A fiatalok sokféleképpen szórakoztak. Főképpen a farsang utolsó három napján töltötték meg a kocsmákat, ahol hajnalig táncoltak a fűvőzzenekarok egyre gyorsuló dallamaira több hordó sör mellett. (Hiszen otthon ihattak bort eleget) Hajnalban a kocsmáros mindig egy teli hordó sört ajándékozott a legényeknek, akik

addig haza sem mentek, míg a csapból egy cöpp is csortogált. A mulatságot mindig a Rákóczi- induló néhány taktussal fejezték be.

A sűrűző legényekről Szabolcsa Mihály (1930. Temesvárott) — akit sok költőtársával együtt méltatlanul szinte elfelejtettünk — egyik költeményének néhány sora jutott eszembe:

*Nem a Tisza partján fekszik ez a csárda,
Benne halvány sör, nem piros bor járja,
A nagy asztalnál sváb legények ülnek,
Egy verkiés valami
Nótát kisorsúlgat.*

Igen, nem a Tisza, hanem a Duna partján születtek e sorok.

Az önfelédlt szórakozás soha nem vezetett romboláshoz, legfeljebb egy pohár esett ki valakinek a kezéből, ritkán volt verekedés — akkor is csak a szép lány miatt –, a társadalom erkölcsi ereje, tartalása nemcsak a munkában és a családban, hanem még itt is érvényesült.

A Hamvazószerda volt a farsangi időszak legszínesebb, legmozgalmasabb napja, ez volt a „Pachastag”, a maskarák

napja. Már délelőtt a Szentmisa után maskarába öltözött gyerekek lepték el az utcákat és fel s alá szaladgáltak.

Délután már a lányok és fiúk is megmutatkoztak, csoportokba verődtek és zenés kísérettel táncoltak és énekeltek a ma már kihalófélben lévő „Gossn”-énekeket.

Már lovascsoportok is feltűntek, a lovakra színes szalagokat, rikító kendőket raktak, de színesen feldíszített lovasfogatok is járták a falut. A község közönsége lelkesen kísérte a felvonulókat.

A legények a község vezetőinek háza elé is mentek, és rigmusokban mondták el róluk a véleményüket, hiszen a Hamvazószerda, „Aschamittwoch is Narrafreihet” a bolondok szabadságának napja volt. Idővel azonban túl sokat engedtek meg maguknak, így aztán (pl. a szülőfalumban is) a bírót elűlőltették és megölték. Az is előfordult, hogy e miatt néhány legény a fogdában kötött ki, vagy pénzbüntetést fizetett.

Vaskúton még a 20-as években egyszer a bírós és az esküdtek hivatalos ügyben Pesten jártak. A következő Hamvazószerdán már az egész falu hallgatta, hogy az előjáróság az adófizetők pénzéből „a paprikást nagykanállal zabálta”.

Később már csak a szomszédokat és a rokonokat lehetett céltáblának tekinteni.

Pl. mit lehet a szomszédoknál kapni:

*Pam Hlwr Mathels krieht mr Sprachsalwa,
Pei Müllrs krieht mr Eifr,
Pam Maier krieht mr Kraft,
On pam Schneidr Niklas krieht mr Auskonft.*

*(Huber Mátyásnál szóra bíró írt,
Mülleréknél igyekezettel lehet kapni.
Maieréknél erő és
Schneider Miklósnál fevilágosítás kapható.)*

Estefélde — ezen az utolsó farsangi találkozó — az átlagos fiúk szájakójával járták a házakat, mindentit még a tyúkok alól is ellopják a tojásokat, de többen magát a tyúkot és a kakast is elvitték. A kocsmában a lányok és a kocsmárosné a tágas konyhában különféle tojáséteket készítettek, a csibéket, tyúkokat pedig megfőzték, megszórták és a bójt tálalva ellenére bor és sör mellé elfogyasztották. Az is előfordult Vaskúton, hogy az ellopott kakast levágják, megkopasztják és éjjel a volt tulajdonos házával nyakánál fogva a fára felakasztják, még egy kis cédulát is túszték rá ezzel a szöveggel:

*Guten Morgen, Vetter Koos!
Hier hänge ich ganz nackt und bloss,
Meine Kameraden sind alle gesotten und gebraten,
Mit hätte es auch so können geraten.
(Jó reggelt, Koos úr!
Itt lógok mezelen és csupaszon,
Barátaimat mind megfőzték, megszórták,
Én is majdnem így jártam.)*

Igen, így szórakoztunk és mulattunk önfelcédten, amíg el nem pusztította a történelem háborús vihára ezt az idilli világot is.

Schwalm

"Hör zu, mach mit" Hallgadd meg, csinálj velünk

A Bajai Rádió jelenleg hetente 4x45 percben sugároz nemzetiségi műsorokat, amelyekből kettő német, kettő pedig horvát nyelvű. A horvát nyelven hallható adások címe „Hrvatski odjeci”. A német nyelvű műsorok közül a „Radio Café” c. zenés magazin hetente egyszer jelentkezik. A másik két németnyelvű összejelentkezés elsősorban a fiataloknak szól, nagyrészt ők is szerkesztik és vezetik. Az egyik címe „Gefühl + Harte” a másiké „Hör zu, mach mit!”. Ez utóbbi műsor annyiban tér el a többiétől, hogy egyfajta aktív rádiózás megvalósítására törekszik. A Bajai Rádió-ban hallható nemzetiségi műsorok közül ez a „Jegfiatalabb”, a legújabb. A „Hör zu, mach mit” /Hallgadd meg, csinálj velünk/ című németnyelvű iskolaiórás szeptember óta kéthetente kedden 15 órakor jelentkezik a Bajai Rádióban. A szerkesztő célja, hogy a városban ill. a környéken élő német nemzetiségű tanulóknak, valamint a német nyelvet érdeklődő fiatalok számára egy vidám, fiatalos hangvételű műsort állítson össze. Az ifjú generáció számára néhány kivételtől eltekintve a német nyelv már csak nagyszüléik anyanyelveként ill. idegen nyelvként létezik. A nemzetiségi lét fő meghatározója viszont — sok egyéb tényezőn kívül — maga a nyelv. Műsorunk a szerkesztő az eredményes nyelvtanuláshoz ill. nyelvápoláshoz szeretnének hozzájárulni.

A kb. 40 perces műsorban a környék nemzetiségi hagyományainak felelevenítésétől kezdve nyelvtani problémákon, országismereten, meséken, anekdotákon, humoros jeleneteken keresztül a népdalokig sok minden szerepel. Mindez változatos összeállításban napjaink németnyelvű zenéjével fűszerezve. Első-

sorban a 13–17 éves korosztályt szeretnénk hallgatónak megnyerni. A műsort a Türr István Közgazdasági Szakközépiskola tanulói szerkesztik és vezetik tanári segítséggel. Mint a műsor címe is utal rá, a diákokat aktív tevékenységre is ösztönözzük. Ez rejtvények egyéb játékok ill. komolyabb feladatok feladásával és megoldásával történik. A feladatokat írásban lehet megoldani és beküldeni. A szerkesztők ezeket értékelik és a legjobbakat a következő műsorban felolvassák. A rendszeres megoldók az év végén németnyelvű könyvjutalomban részesülnek és meghívást kapnak egy játékos, táncos rendezvényre, ahol német dalok és táncok tanulás mellett egymással és a műsor készítőivel is megismerkedhetnek.

A műsor megállomása és jelenlegi vezetője Manz Alfréd középiskolai tanár. Tőle az kérdeztem meg, hogy mennyire sikerült aktivizálnia a tanulóifjúságot? Íme a válasz:

„Műsorunként 40–50 levél érkezik. Szeptember óta több mint 80 tanuló vett részt a megoldásokban, amelyeknek túlnyomó többsége bajai általános iskolák felsőtagozatába jár /II. Rákóczi Ált. Isk., Központi Ált. Isk./, de Garáról, Csátaljáról, Nemesnádudvarról, Bátaszékről és Székszárdáról is érkeztek válaszlevelek. A legjobb munkák a Neue Zeiungvel együttműködve megjelennek a németnyelvű hetilapban is. Jó lenne ha az idén tovább bővülne a kör és a középiskolások is nagyobb számban vennének részt ebben a programban.

Külön köszönet illeti azon némettanárokat munkájáért, akik a műsorokat magánra veszik és tanulóikkal megbeszélve azokat, aktivizálják őket. A tanulók lelkesedése mind a hallgatók részéről arra enged következtetni, hogy igény van a német nyelvnek a médiumokban ilyen formában történő ápolására is.”

Schmidt Antal

A FELKELŐ NAP HÁZA

Ez a dal harminc esztendővel ezelőtt, 1964-ben volt az év nagy slágere és azóta már a műfaj klasszikusai közé tartozik. Eredetét tekintve tradicionális blues, szerzője ismeretlen. Az angol ANIMALS együttes feldolgozásában lett világhírű. A rövid életű együttes a beat korszak egyik meghatározó jelentőségű zenekara volt, amely magának tudhatta a rocktörténet legjobb fehér blues énekesét, Eric Burdon-t, aki azóta is minden koncertjén bemutatja a nagy varázslatot: újra meg újra, és mégis mindig más variációban megszólal „A felkelő nap háza.” Azt a dalt, amelyet nem lehet, nem szabad rutinnál eljátszani!

Legismertebb az 1964-es változat, de maga Eric Burdon is többször lemezre énekelte (az 1980-as években például kétszer, természetesen újabb változatait bemutatva). Más előadótól is ismert, ezeket azonban meg sem közelítik Eric Burdon feldolgozásai. Érdekesség még az is, hogy a világsiker megelőzően Bob Dylan is elénekelte első nagylemezén (1962).

Egy blues-sláger, amely harminc éve ugyanazzal az intenzitással hat ránk! Örökzöld!

Schmidt Antal

Bukovinától félévszázadra

Elekes Dénes, 91 éves kalaznói plébános évfordulóra készül: augusztus 14-én lesz 50 éve, hogy kijött Bukovinából.

– *Plébános úr, hogyan kezdődött a szolgálata?*

– Hatvanhat esztendővel ezelőtt, éppen augusztus 14-én érkeztem a hadifalvi vasútállomásra. Onnan Gáspár Márton istenségi községi bíróságnak székében vitt a faluba. Nagy örömet volt, amikor meghallották a harang hangját, hogy mise lesz. Másnap, Nagybölgasszony napján, éppen búcsú volt a szomszédos Hadifalván.

– *Milyen falu volt Istenségs?*

– Szép nagy hely volt. 805 házból állt, s 3600 lélek lakta 1941-ben a kitelepítéskor.

– *A Bácskában hová kerültek az Istenségsiek?*

– Bácsistenségs, Székelytornyos, Istenföldje, Istenidás... ezek jutnak az eszembe.

– *Plébános úr is a falusiakból tartott?*

– Szívesen mentem volna, de nem tehettem. A magyar kormány rám parancsolt, hogy menjek Moldvába, csábítsam át a csángókat Magyarországra. A románok azonban nem engedték meg ezt, így egy évvel később én is követtemben az istenségsieket. Augusztus 12-én indultam, 13-án átjutottam a határon, s 14-én érkeztem Bácskafogadjistenbe.

– *A Bácskában mely falvakban volt lelkipásztor?*

– Németh Kálmán józseffalvi plébános szabadságra akart menni, s őt helyettesítettem egy darabig. Azután adta nekem Ijjas József szabadkai püspöki helynök Istenidást, Istenföldjét, Székelytornyost. Zenta közelében voltak ezek a falvak. Onnan menekültünk 1944-ben Zalába, egy Szentpéterúr nevű faluba.

– *S mikor érkeztek Kalaznóra?*

– A környéken az istenségsieket szétszórták. Dúzsra, Diósberénybe, Varsádra, Závodra, Májosra, Bonyhádra, Hidasra kerültek. Mi 1945 májusában jöttünk Kalaznóra. 1945. május 22-én kaptam az engedélyt a püspöktől, hogy Kalaznón misézhetem szabad ég alatt is. Azóta a plébánia épületében berendeztünk egy kis kápolnát. Ott fogok emlékezni az eltelt félévszázadra.

–rjt–

Aki eljött... és aki ottmaradt

Bukovinában a Szucsáva és a Szeret folyó völgyében volt öt magyar falu: Fogadjisten, Istenségs, Hadifalva, Józseffalva, Andrásfalva. Lakói az 1764-es mádfalvi veszedelem után menekültek ide, s 1941-ben a végleges hazatérés reményében keltek útra...

I.

Pék Lajos kőművest nagyon sokan ismerik Szekszárdon. Azt viszont kevesen tudják róla, hogy gyökerei a tóvoti bukovinai kis faluhoz, Istenségshez kötik.

– Istenségsen születtem 1938-ban. Öten voltunk testvérek, én voltam a legkisebb. Édesapám neve eredetileg Heschmüller volt, később magyarosította, így lett Pék Simon. Katonaként került Bukovinába. Megismerte édesanyámat, s ott maradt. Nagyon szerették a faluban. A községházán dolgozott, mellette szindarabot, zenét tanított.

Édesanyám Szűcs-lány volt, s a család már régóta a faluban élt. Nagypapámék, édesanyám szülei kimentek Kanadába. Nagypapám zenész volt, s miután összemuzsikált egy egész vagyont, a családot is kivitte magával. Bennünket is hívtak, de mi maradtunk.

– *Milyen emlékei vannak a faluról?*

– Édesanyám sokszor mesélt a papjukról, Elekes Dénesről, aki később Kalaznóra került. Egyedül neki volt detektoros rádiója a faluban. Az emberek sokszor összegyűltek a plébánián, hogy meghallgassák, mi van a nagyvilágban. Azt is a rádióból tudták meg, hogy ki kell települni.

– *A végül Tolna megyébe vezetett öt első állomása Bácska volt.*

– 1941-ben mentünk Kicservenkőra. Édesapám ekkor már nem élt. Édesanyám eljárt mossa. Ebből, s a kis földből tartott el bennünket. Bácskában az egyes községeket ugyanígy nevezték el, mint Bukovinában. ezért mondhatom, hogy a feleségem is istenségi, de bácskai.

– *S hogyan jötték el Bácskából?*

– Még csak óvodás voltam akkor, de pontosan emlékszem, hogy fűrtém. Egyszer csak megszólaltak a szíriének. Rohantunk a bunkerekbe. Aztán néhány nap múlva félreverték a harangokat, hogy jönnek a szerbek. Akkor főlzakfottunk a göéet, letehoztuk a vályút vízzel, öntöttük bele a kukoricát. S menekültünk. Amikor elértünk Topolyáig, mondták, visszafordulhatunk, nincs már veszély.

Édesanyám nem nagyon bízott abban, hogy maradhatunk. Kényeret, süteményt sütött, háztisztaot varrt, s pakolt. Neki lett igazza. Két nap múlva ismét menekültünk kellett. Végleg.

Sok kilodás után eljutottunk a magyar határig. Bajánál keltünk át a kompál. Épp akkor bombázták a várost.

Aztán Magyarországon szétszórták a népet. Az istenségiiek főleg Hőgyészre, Kalaznóra, Dúzsra, Májosra kerültek. Később Bonyhádra, néhány család pedig Hidasra, Diósberénybe. Mi néhány hónapig Hőgyészen voltunk, aztán Varsádra mentünk. Ott építettünk, gyümölcsöt telepítettünk.

– *Hogyan kerültek Varsádról Szekszárdra?*

– Sülöson volt egy kis telkünk, házunk, munka is lett volna. De a feleségem mindendáron Szekszárdra akart jönni. A Bródy Sándor utcában kezdtünk épít-

kezni. Mi voltunk az első bektőlözök. Erre ma is büszke vagyok.

– *S a szakma?*

– Nagyon szeretem. 17 évig tanítottam is, de úgy éreztem, a fehérek köpcny helyett jó nekem a malteros nadrág.

– *Sok olyan ház van Szekszárdon, amit Lajos bácsi épített...*

– *Jó érzés ez. A család is egyenesben.*

Laci fiainak építettünk, Atilának vetünk egy lakást. Most, amikor végre van egy fiúunokám is, sokat gondolok Isten-segítségre, a házra, ahol én születtem. Vágyok oda kimeneni. Ott van eltemetve az édesapám is. De azt már megtalálni... Nagyon sokat gondoltam arra, hogy ki kellene menni, de mit is találnék már ott?

II.

Istensegítse neve ma: Tibeni. Háromszáznyolcvan házból áll, s a faluban mindössze két ember beszél magyarul: Nyisztor Márta és Szűts Gergely. Márta néni román tanítóhoz ment feleségül, ide kötötte a férje, később a gyerekek. A családja elment. Apja Majoson halt meg, a testvére Kismányokon él.

A hajdani Gáspár-ház szomszédságában lakik Szűts Gergely.

– *Tizennyég éves voltam, amikor 1941-ben elmentek innen a székelyek. Csak két család maradt itt. A miénk és a Nagy Andráséék.*

– *Miért maradtak?*

– *Nálunk sem maradt mindenki. Van testvérem Hídason, Bonyhádon. Ők kimentek, mert már volt családjuk. Én voltam a legkisebb. Apám pedig nem ment. Katona volt a második világháborúban, utána hadifogoly. Amikor végre hazajött, azt mondta, ő marad. A vasútnál jó helye is volt. Sokszor mondta, hogy az embernek a szülőfalujában még búslálni is könnyebb.*

A többiek aztán elmentek, szétszóródtak. Ki Kanadába, ki Ausztráliába. Úgy elmentek, hogy vannak akik még szóta se találkoztak egymással.

Gergely bácsinak hány gyereke van?

– *Négy. A legnagyobb lányom Csikszeredán lakik. Két lányom s egy fiam Szucsaván.*

– *Beszélnék még magyarul?*

– *Az a lányom, aki Csikszeredán lakik, az még igen, neki a férje is magyar.*

– *A szucsaváink?*

– *Ők még értenek, de nem beszélnek. Románok közt, román iskolában tanultak.*

– *S a felesége?*

– *A feleségem román. Nem ért magyarul. Egymás között románul beszélnek.*

– *Mi lett a faluban a régi épületekkel?*

– *A katolikus templom a románoké lett, a plébánias orvosi rendelő van, a községháza helyén bolt. Az iskola még megvan, s áll néhány régi ház, mint például Győrfi Lajosé, Szűts Istváné, Kilen Gézisé.*

– *A vallású megmaradt?*

– *Igen, római katolikus vagyok.*

Mondtam, a faluban már nincs katolikus templom, hát Radócra járok be istentiszteleire.

A bokrok még elárulják az egykori temetőkerítés vonalát. Egyébként mindössze néhány tövög egykorhat kopjafa tönkje, homokkőből faragott német felirattal szemlélt jelzi, hogy hol járnak. A hajdani székely temetőben ma juhokat legeltetnek...

– *Miért maradtak a románoknak nyitott új temetőbe tették le halottaikat. Gergely bácsi édesapja a régi, édesanyja az új temetőben nyugszik.*

– *Kivel lehet itt magyarul beszélni?*

– *Hát nem vagyunk sokan. Márta néniel szoktunk összejárni. Meg aztán néha visszajárnak ám a régiek közül, ha csak néhány órára, napra is. Vagy a gyerekek, vagy a rokonok. Megnézni, honnan mentek el. Elbeszélgetünk a régi dolgokról, ők, akik visszatértek, s én, az ittmaradtól...*

Nagy Janka Teodóra

Duna-partról Góbéországba

Útirajz II. rész

Első székely város:

SEPSZENTGYÖRGY.

25 ezer lelket számlál. Mikor autóbuzsunk megállt és kiszállunk, lelkes székelyek fognak karéba minket. „Magyar itt minden szó!” — mondják, mikor kísérnek minket a székely múzeumig. Többben, főleg idősebbek, sírva szorongatják a kezüket. „De jó magyarokat látni OTTHON-ról!”...

A nagy főtér csupa virág! A közepén

szovjet emlékmű. Arrébb jobbra az állandó magyar színház épülete. A térsálat heti háromszor Brassóban is tart előadásokat.

Bemegyünk a múzeum épületébe. Alapítási éve: 1879. Jelen objektumot KÓS KÁROLY irányításával 1912-ben építették. Köritelvezetnek:

BEM JÓZSEF emléktárgyai: kiténtetést, melyet haláláig viselt (a török kor-nány adta vissza).

GÁBOR ÁRON emléktárgyai: kis-asztalka (saját kezemunkája), egy eredeti ágyú 1849-ből.

Régészeti osztályán: háromszéki leletek.

Egy eredeti zsindeyes csiki-ház 1767-ből:

„tisza” szóban: tálas, asztal, saroktétel, padok, mélyített faliszekrény, cseresep

a kamrában: tányéros, asztal, vajt tek-nő, faméreg

a konyhában: saroktétel, cserépedé-nyek, kancsós, cseresep (kályha), sulyko-ló.

Éppen delet harangoznak, amikor el-közönlünk a kedves várostól. Indulunk

MÁLNAS

felé. Az utcán végig integetnek utánunk. A több kilométernyi széles hegyoldal — kétoldaltól — fákcal, bokrokkal és virágos rétekkel tarkítva.

Elhagyjuk a híres **Mária-forrást**.

15 km-re van ide a **Torjai Büdösbarlang**.

Múlnást kénsavas vizéről ismerik messze tájon.

13 órákor rágrödülnék Csík megyéére, azaz:

GÓBÉORSZÁGBA! (góbé: csaváros eszű ember)

Pityóka földek mindenfelé. Ez a székelek főfajlajléka. „Itt, ezen a hideg szegénytájon abból él az ember, amit maga megtermel...” A székelekéknél sok a gyerek. romániasávan nincs abortuszörvénye, de ha lenne is, a székelek ember nem éné a kedvezményeivel. Igaz, a tucatszany gyereket gond eltarthatni, de, ha már megvannak, csak felnevelődnek.

17 kilométerre jobbra

Bálványosvár látszik. (Jókai regénye...)

Közel van a **Szent Anna-tó** is (950 m magasan fekvő, 200 m széles tengerszem).

Megyünk a szerpentin utakon. Számoljuk a gondosan tisztára meszelt terméskő alapba ágyazott kilométerköveket. Megállunk

TUSNÁD-FÜRDŐN.

A fenyőerdő övezte tó mélyen bújk meg. A varázs főlélek húzza a tekintetünket: távol a messzeségben „pipálnak” a hegyek...

Ismét jönnek a székelek: ... „De jó maguknak!” „Haza mennék!” ... Elérzékenyülnek. Pedig valójában nem ilyenek: hevesek ők, kiskézt hordanak a csizmaszárkában. Könnyen „ötösré” emelik a kezüket még emberre is! (az útast itt mindig temetés követi).

Vallások is: gyakori náluk a biblikus név: Ezekiel, Áron, Jeromos... A falvak nevében a „szent” szó gyakori: Szent Anna — András — Pál... A házak tetején — elől is, hátul is — kereszt van erődféle. Az útszéli kereszteteken mindenütt friss virág, a környéki ápolat.

CSÍKSZEREDA

700 m magasan fekszik. Megyeszékhely. Jelentős a konfekció ipara és a fűrészfűrész üzem. Sok turista keresi fel. Jégheci csapata legjobb az országban. Európában is ismertek. — Megyei múzeuma is van.

A **HARGITASZÁLLÓ**-ban kapunk szobát: kicsit, otthonosat, barátságosat. Magyar millió.

Delután szitáló esőben felkeressük a híres-nevezetes

CSÍKSOMLYÓI

kegyhelyet. Temploma 1442 táján épült. A történelem folyamán többször elpusztult. A benne lévő Mária szobor a 15. századból való, hársfából faragták. A hatalmas klastrom és a mellette szeggett két torony messze látható, impozáns benyomást kelt.

Napkeltekor indulunk a **Gyilkos-tó** felé. Hamar elérjük a **HARGITÁT**. Ismét pityókaföldök mindkét oldalán. Errefelé most virágzik az ákác. Az útementi települések egészen összezsúfolnak, csak a helybéliek a határvonalat. Sok a vakolatot faház.

Emlékmű látszik balról: kivégzés helye a **MÁDÉFALVI** veszedelem idején.

Rohanunk a szegényes tájon... Alig látni járművet vagy más mozgást az úton. Miközben álmódosunk, fiatal vezetők a **székelekégek** életéről, jelleméről, lelki alkatakról mesél...

... A székelek ember, ha szegény is, ha sivar körülmények között is él, nem érzi magát szerezcsélténné. Különbös életfilozófiával, fiondálattal és agyafurtsággal segít magán. Taktárkos: „Még a templomból is kispórolja a harangot.” Minden élethelyzetben talpraesett megoldást „fundál” ki.

Kévs beszédű, még a szóból is lefaragja, amit főbőlegesenek tart-ítél: (Eszik az eső — mondja.)

A lányok, mint régebben, ma sem mennek el a regátsba (Kárpátoknál túlra) cselédnek. Inkább „ingáznak” (bejárnak a környéki üzemekbe dolgozni.)

A székelek nagy része (nem sorványban élén) nem ismeri az állam nyelvet.

Erős bennük a közösségi érzés (a kalakázásból nem vonja ki magát senki). Az „igazságot” egymásközt is sokat veszekszik (egy eset: gazdaguláson össze-törték még a bitorzaiot is, az elnök így rekesztette be az állást: „Több tárgy nem lévén...”)

Hévesek, érzékenyek, nem tűrik a gúnyt...

Haladunk tovább, szemeljük a tájat... Csupa színmagyar községek maradnak el...

A sekély és gyorsfolyású hegyi patakokban sok a pisztráng...

Zsindélyes faházak mindenfelé...

A végtelen réteken ezernyi mezei virág virít...

CSÍKSZENTDOMONKÓ

SON
megyünk át.
Túljutunk a **HARGITÁN**... A **Gyergyó-medencébe** ereszkedünk. E táj központja

GYERGYÓSZENTMIKLÓS.

Feljezt fafeldolgozó ipara van. Örmény kereskedők élnek itt. A 16. században már középiskolája volt.

Tankolást után hajtnak tovább...

Sáros, síkos az út. Merész szerpentin utakon emelkedünk fölfele. Kétoldalt fenyők... fenyők. Hegyek—völgyek váltakoznak... úgy tűnik, hogy a felhők fölött járunk. Útitársaink egy része panaszkodik, hogy a fülükben sercegést, pattogást éreznek. (Magasan vagyunk, ritkább a levegő!!!) Fölöttünk az ég aranykéken ragyog. Messze pásztorok terelik nyájait a hegyoldalakon (biblikus kép!), a mélyben patak rohan... messze tejből úsznak a felhők, távol a hegyek...

Tűjelmenyek torlódnak bennünk is: „hursógó színek a hawaii reketty, sötét erdők... apró tengerszemek... vízesekek... A természet adakozó kedvében volt, amikor idevarázsolta e tájait!...”

A **Gyilkostó-nál** állunk.

1837-ben egy hegyomlás nyomán jött létre. Vízbeágyazott erdő. A víz színe a környező hegyektől vöröses hatást kelt. Környékének hőmérséklete nyáron 10 C°-ot, télen 6 C°-ot mutat átlagban.

Bérelhető csónakok a mőlőköz köztve, körül a hegyoldalon színes, apró kemping-házacskaik, a tó fölött égbenyúló szikla: az **OLTÁRKÓ**.

Dobbetetes, nagy élmény!

Kis séta után megyünk tovább: vár a

BÉKÁSSZOROS!

Kiszállunk, gyalogolunk... alagúton bújunk...

Mesterséges szerpentinben körbe-le-lel...kétoldalt meredek sziklák. Zúgva, tajtékozva patak rohan a mélyben... tonányi kőtömbök lógnak felettünk!...Hullámok törnek meg a sziklafalon... 110 m magas nedves-csőpógó kőkolosszok keltenek bennünk félelmes érzést... Balról barlangnyílás títog, belőle habzó víz tör elő!... Hűs, párateli a levegő... Fönn... ott! egy sziklamélyedésben eltűnik a víz, lejjebb újra előtűr és két ágból zuhan alá a mélybe...

A természet fennsége majdnem tédre rogyasztja a parányi embert...

A patak rohan tovább!... aztán újra megtörök egy másik sziklafalban. Új színt vesz föl: a szíkből fehér lesz... Tágul a szoros... állandósul a színt: lassul a víz folyása.

Lábat áztatunk és gyűjtést követek mosunk benne... hűs és barátságos.

Feljövünk az útra, megállunk: egy tekintetre visszahúzó az elfuott látvány. Halkuk a moraj. Pénycőveket is gyűjtünk otthonra, emlékeztetőül (Vajon megmarad-e a bajai földben?..)

Aztán rohanunk tovább: újabb tájak várnak bennünket!

Az áhitat állandósultni látszik a lelkek-

ben: csönd van a buszban... ki-ki a szíve dobogását hallgatja (vagy imádkozik a magyarok istenéhez? Lehet... nem ellenőrizi senki...)

Az erdélyi medencébe lejtünk, felútnak a **PARAJDI** sáhegyek. E táj állatai: szarvasok, medvék, hegyi farkasok.

SZOVÁTA,

a messzeföldön híres üdülős és fürdőhely. Édesvízzel kevert sós fürdőmedencéiben gyógyulást keresnek a reumások és idegbetegék. A női bajban szenvedőknek is Mekkája ez a hely! A fürdőhely címerében gölya van, gyerekkel a csőrében.

Gyönyörű házak, fávasz kávék mindenfelé szebbnél-szebb parkok közéül! Sok ajándékot vásárolunk, főleg **korondi** vízákat.

A Kis-Küküllő partja mutatja az utóbbi, mostmár

MAROS MEGYÉBEN.

Utolsó szállásunk:

MAROSVÁSÁRHELY!

Várt 1493-ban Báthory István építette. A 14. században már 30 céhéje volt. Ma 95 ezer lakosa van. Cukor-, textil- és műanyag gyárai jelentősek. TELEKI-könyvtára párizsi rikkó gyűjteménnyel rendelkezik. Megyei könyvtárában 200 ezer kötet áll az olvasók rendelkezésére. Van: orvosegyeteme, gyógyszerész és pedagógiai felsőiskola. Farkas utcai torony nélkül temploma az ország legnagyobb egyhajós egyházi építménye. Régi kőszőlő és címergyűjteménye sok látogatót vonz.

Sétálunk a városban. Az üzletkifirások kénytelvűek: az „Alimentara” (Élelmiszer) és „Paine” (Kenyer) felírások már messziről feltűnnek.

Péntek van, déltáj, Erdély fővárosa:

KOLOZSVÁR

felé igyekszünk. A Maros mellett haladunk Ludásig, majd a Szamos partján tovább

TORDAIG.

333 m magasan fekszik. Régi országgyűléseket is tartottak itt (Vallás szabadság kiküldtása). Innen virágos rétek nyúlnak fel a hegyekig. E táj nevezetessége a Szent László legendából ismert **TORDAI HASADÉK**.

„Megerkezünk Kolozsvárral (története eléggé ismert).

Felútnak az utcanevek: Jókai, Petőfi, Kossuth, Mikszáth, Unió (Gyenes, 1848)... Megtekintjük **Bolyai** (Ányos szülőháza), majd meghatottsággal tisztelgünk **Hunyadi Mátyás** szülőháza jelző emléktábla előtt. A főter imponáns látványa a **MÁTÝÁS**-lovasszobor. Monumentális, kifejező erője döbbenetes hatást gyakorol ránk. Különbös élményt nyújt a botanikus kert megtekintése is.

Tovább kanyargunk, ezúttal a

Nyugati-szigethegység

északi határán. Átszeljük a

CSUCSA

mellett elterülő tájat (Ady Endre feleségének, Bronca Bertának szülőse volt a kastély), majd a

KIRÁLYHÁGÓ

társunk. Csupán arról feledezik meg a jóember, hogy egy évszázada erősen divott az idegen nevek magyarítása. ezekben az években írják Michelangeló Angyal Mihályinak és lesz Julius Caesarból Gyula császár. A mi magyarnak vált élettrajzának eredeti neve Anton Gindely, és a prágai egyetem tanára. Mővét a Habsburg-ház megrendelésére írta, akiktől igazán nem várható, hogy szeressék az erdélyi fejedelmet, hiszen a magyar királyi címet éppen egyik őstükfől ragadta el. Így az első magyar Bethlen-élettrajz német mű fordítása, mely az eredetifől csak annyiban különbözik, hogy kihagyta belőle a „der Gábor”-t alpári módon gyalázó néhány részletet. A nagy fejedelemben méltó megemlékezés közvetlenül a háromszázötves évforduló előtt született; a magyar történetírás felülmúlhatatlan jelesnek, Székfi Gyulának alkotása.

Most, mikor megrendült lélekkel fogok tollat, óhatatlanul a Bethlen-asszociáció, és sikereiben is tragikus mélységeket rejtő sors jut eszembe. Nem téveszték meg őket és arányt. De ha végigpillantok

szerpentinjein haladunk. A falvak központjaiból öreg fatemplomok karcsú tornyai emelkednek ki, a díszesen faragott kapukon és kerítéseken **kalotaszegi** varrottások lógnak.

BÁNFFYHUNYADON

még elköltjük megmaradt lejeinket (és bankit), aztán

NAGYVÁRADON

keresztül utolsó lendülünk, hogy elérjük a magyar határt. Még sokáig kísér bennünket, végül elköszön tőlünk a **SEBES-KÖRÖS** is.

Már világos hajnal van, amikor leszállunk itthon **Baján**, az olaszos térhatású kedves Főterünkön. Elszéledünk... Hazamenet, fáradtan is a megietlétől imóndunk...: Bejárunk skóságokat, hegyvidékeket, vízeket keltnék át, látunk fejedelmi várakat és szegényes háházikókat, gazdag termőföldeket és pityókával vetett kispardellákat, hegyi legelőkon vonuló nyájakat, rettentés követek és subogó fekete erdőket... rohanó hegyi patakotok és meghívó csendesvíz tavakat... és **embereket: gyerekeket, fiatalokat, megtört öregeket és kemény férfiakat, pompás nőket és követ törő asszonyokat**... Amerre jártunk, olyanok mind, akárcsak mi vagyunk: küzdők és reménykedők, vígadók és búslók, érkezők és indulók... békét, barátságot, szeretetet kívánóktól...

Köszönjük nekod **SORS** ezt az élménydús hetet!

Bárdos Ferenc

"LÉGY HŰ MAGADHOZ;
ÍGY MINT NAPRA ÉJ
KÖVETKEZIK, HOGY
ÁL MÁSHOZ SEM LÉSSZ"
(Shakespeare)

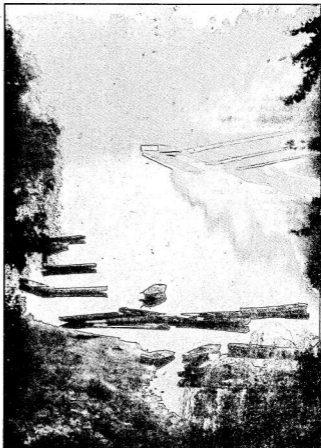
Mikor 1929-ben Magyarországi Bethlen Gábor elhunytának háromszáz éves évfordulójáról megemlékezett, a beszédközhöz anyagot gyűjtők némi meglepetéssel látják, hogy a jelentős magyar politikai személyiségről történetirás elfelejtettek portrét készíteni. Így, a múlt században Gindely Antal tollából megjelent egy élettrajz — legalábbis így véli egy magát történetíróként jegyeztető kor-

a Mohács utáni négy évszázadon, vagy akárcsak annak utolsó négy évtizedén, a Bethleni sors tragikumának különböző méreteiben történő reinkarnálódását látom. 1526-tól ugyanis a szerencsétlen ország nem öntörvényei szerint él. Idegen érdekek, szándékok, eszmények vaskéje haszt bele hétköznapjaiba, és okosan, bölcsen, taktikusan, vagy csak rövid távon ravaszkodva tengeti létét. Sokszor megalkudva, hiszen a hatalom páros acélhengere madársonként roppantja szét a túl magasa hordogó gerincet, miközben kérelhetetlen forogással továbbítja a humbáló élet masszáját. Ki cselekedett helyesebben? Az-é, aki elfutott a nyugati végrekre (a török századaiban és a későbbi korokban), vagy az, aki maradt, vállalva a hazai balsors rágását és öklözéseit? Egyéni sorsát a menekülő tán jobban és célszerűbben rendezte el — igaz, ezért a honvágy kínoz és lelkizhethetlen érzésével kellett fizetnie. De mindenki nem futhatott ki, mert a körülmények kényszerre, a lélek tanyáira, a család kötése, vagy a tudatalatti leközhetetlen ragasz-

codás e néphez és tájhoz visszatartotta. És uralkodtak búr bégek, császári generálisok, Szövetséges Ellenőrző Bizottságok, vagy Moszkva láthatatlan szálakon irányított helytartói: e földön éni kellett. Szántani a barázdát, szítani a három tüzet, beállítani az atomerőmű neutronfluxusát, fogni az operálókész nyelét, vagy a krétát, nyomtatni a könyvet és sütni a kenyeret. Valamint eligazítani a dolgát a sokmillió rájának, aki vállalta a fennmaradásért vívott napi küzdelmet az ügyeletes igazhitelek lófarkas lobogóinak árnyékában.

A bethleni példázat azért jellemző, mert mutatja, hogy századokon át húzóódo magyar jellemvonás a sorsunkkal való észiate elszármolás készségének hiánya. Csak egy Szekfü Gyulában, vagy Móricz Zsigmondban nő fel a magyarság a francia vagy angol nemzet önvizsgálódási készségének magasságaiba. Úgy látom, nemcsak a ferencjózsefi korban és a Horthy-éra idején, napjainkban sincs meg a bátorság közéletünkben, hogy múltjával önállóság és hamisítás nélkül szembenézzünk. Mert lehetett tisztességet viselni az idegen érdek akarattalan, netán túllélegző szolgáljaként, vagy kényszerre meghajló fejjel, de belső tartást és emberiséget megőrizve is. Úgy hiszem az, hogy fajánk fennmaradt, él és ma is reménykedik e tájon, a bölcs, furfangos, ám belső értékeit óvva őrző eleinknek köszönhetően. Valamint azoknak, akik az elmúlt évtizedeket emberi tisztességgel megélve ma is lakói e lélegző világnak, vagy előfoltok közülünk. Közéjük, sajnos közéjük tartozik már DR. HAMVAS JÓZSEF. Sorsa, pályafutása, erkölcsi tartása mintája és modellje annak, amit közelmúltunk történetéből megőrizni érdemes.

Négy évtizede ismertem meg Őt. Abban a korban, mikor egy szemvillandásból — és talán elsősorban abból — láttunk egymás belkőbe, és ki nem mondot gondolataiba. Bizalmába avatott, és elmondott néhány dolgot, amiről nyilvánosban és írásban szólni csak évtizedek múlva lehetett. E csendes, minden megnyilvánulásában és mondatában fegyelmelzett ember ugyanis nem erkölcsi vagy fizikai bátorság hiányában volt visszafogott. Már az ötvenes évek végén tudtam róla, hogy ama bajlós 1943-as évben megjárta az orosz hőmezők jeges poklát. Később olvastam egy ceruzacsonkjal és elgémbeledett újjakkal rótt sorait, melyekkel egy-egy sivrő viskó hidegében jegyezte fel — józan tárgyilagossággal — a legkritikusabb napok történéseit. Nem ő üzent háborút, soha, egy fél mondatában sem vállalta magának a nemzetpusztító küzdelmet. De amikor a körülmények kényszerre nem adott más lehetőséget, harcolt szívósan és bátran, védte azt a kis közösséget, melyet gondjaira bízott a sors. És ami még lényegesebb: felelősséggel, mely emberi empátiával menekít katona-

it abból a halálos csapdából, melybe a hönagyurak felelőtlensége sodorta a doni hadsereget. Hogy ez nem utólagos heroizálás, arra írásbeli bizonyítékom van. Ugorjunk tíz esztendőf. 1952-t írunk; talán a magyar történelem legsötétebb esztendeiben járunk. Ugyan ki lenne biztonságban akkor, mikor — gyanússá válván — még Kádár János és Aczél György is megjárja a Rákosi-rendszer börtönét? Bár a háborúból visszatért dr. Hamvas beilleszkedik a polgári életbe, és rátermettségével, szak tudásánál fogva nélkülözhetetlennek látszik; a küszöb gyanakvós mégis célbeveszi. Ilyenkor már alig volt esély a menekülésre. Ám a terhelő tanúvallomásra készítettek egyáltalán nem azt írják le, amit a határon elvárna. A tíz év előtti időkre emlékezve, a testvériesen harminc darabra vágott komiszkenyér foét idézik fel. Inkább apánk volt, mint parancsnokunk —

vallja egyikük. Idézzük szősz szerint a másikat: „A visszavonulás alkalmával 1943. január hónapban, kizárólag csak ő tartotta össze egy egységben a visszavonuló és megmaradt katonságot... ugyanakkor a német parancsnokság utasításait megszegve, meglévő katonsát nem engedte harcba vetni és azokat gyalogszerrel, minden baj nélkül Kievig vezette.” Tisztelet e sorok leírónak, hiszen az igazság ilyen kimondásúhoz ekkor eltökélt bátorság kellett. És még valami: az egykori Hamvas zászlós emberisége, életeket mentő, pillanatig sem lankadó felelősségérzete. Ennek az eltorzított emlékeknek erkölcsi kényszere bírja katonáit a bétortanúságtól. Pedig — ezt naplója, és későbbi személyes elmondása alapján jól tudom — a humanitás feloldhatatlan parancsát teljesítő tiszt is erőt végső kimerültségének határára jutott.

Az emberi helytállásnak ezt a modell-

jét valósította meg szakmai és közéleti pályafutása későbbi évtizedeiben dr. Hamvas. Bár ezek az évek csendesebbek, látszólag eseménytelenebbek a háború viharos korszakánál, a példaértékű sors ekkor teljesedik ki. Az ugyanis, hogy a környező országok közül, melyek sorsát Jalta nagy rabszolgavására pecsételte meg, az élet hazánkban volt a legelviselhetőbb, az élet felvillantotta egyszerű örömeit és szépségeit, elsősorban nekik volt köszönhető. Azoknak, akik a menekülés vagy félrehúzódság egyszerűbb, vagy kényelmesebb megoldásánál a nehezebb részt választották. A Bethlen Gábertől a bölcs és furfangos kecskeméti bírákig terjedő sor osztályrészét. Mert lássuk be végre: nem volt mindegy a milliányi országalakónak, ki vállal vezetőszerepet és tisztséget.

Csinovnyik-e, aki a mindenkori urra sandítva keresi a hatalom kedvét, vagy belső erkölcsi tartással, megőrzött értékrenddel bíró emberek. Vajon kellett-e megalkudnia évtizedes közéleti pályáján dr. Hamvasnak? Bizonyosan. De egyáltalán nem mindegy, hogy ezek az alkuk miként kötötték meg. Egy magyar vezetőnek — az utóbbi évszázadokban igen gyakran — nem a jó lehetőségekből a legjobbat, hanem a rosszabból a legkevésbé rosszat kellett kiválasztania. Városunk néhai vezetője — polgármestere — ezt cselekedte fátárdhatatlanul.

Embernek, köztisztelőben álló személynek maradni e nehéz évtizedekben csak egyféleképpen lehetett. Úgy, ha valaki hű maradt önmagához, ahhoz a szilárd értékrendhez, melyet belsejében hordozott. Mi, barátaink és tisztelőid pedig — a Polonius szavával szóló Shakespeare gondolata szerint — éreztük kedves Jóska, hogy erőd javát és életedet a mi szolgálatunkra áldoztad. Hozzánk is hű maradtál. Ha emléked megjémed, látom szemed villanását, hallom a mondataidban duruzsuló lehangadt bölcsességet. Minden ember egy világot hordoz magában: a tiéd különösen gazdag volt élményekben és emlékekben. Személyesben inkarnálódott a mediterrán kultúra egy sajátos vonása: a városi polgárnak a szűkebb háza, a polisz múltja iránti tisztelet. Bajja történetének forrása, a városi levéltár hazatelepítése a Te érdemed. Bő éve beszélünk arról, hogy majd együtt elmegyünk, beletekinteni a múlt tárnáiba. A sors és a végzet keresztülhúzza terveinket. A megnyúlt kriptatorok előtt végső bocsút véve, nem kívánunk mást, mint hogy életemmel dimenzióhoz városunk jövőnd vezetői is felajánljék.

dr. Dániel József

EGYHÁZASKOZÁR – RAITZKOZÁR

Német temető Magyarországon

Múltunk, pontosabban a magyarországi németek múltjának feltárásában sajátos módszert választott Tím László pécsi fotóművész: német temetőket látogatott, sírköveket, sírelmékeket örökölt meg fényképezőgéppel, mert sok helyen már csak ezek tanúskodnak az egykori német lakosokról. Leletmentésnek is tekinthetjük, amit tett, hiszen a régi

sírkövek legtöbbje egy idő után nyomtalanul tűnik el. Művészi felvételeiből kiállítás nyílt Baján, a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjában, amely február 1-ig volt látogatható.

Ilyen kiállítások is segíthetik a nemzetiségi, vagy félig-meddig nemzetiségi származású tanulók, fiatalok identitástudatának kialakulását.

Miskolczi Ferenc 95 éves

Gyarló az ember. Könnyen felejt. Nagy felbuzdulások. Majd holnap, majd máskor. Van fontosabb. Talán holnap, talán a jövő héten.

S akkor egy este kap egy telefont. Az idén lesz Miskolczi Ferenc kilencvenöt éves.

Mikor is látogattam meg? Talán két éve, talán másfél? Pedig tudtam, hogy várja a jó szót. A csendes emberek csak keveset várnak, de többet érdemelnék. Dr. Aszalós Imre írta Nagy Istvánról „...Aldosodának érezzük magunkat, mert Te, aki oly gazdag örökséget hagytl rád, csak alamizsnában részesülsz...”

Talán '90 őszén lehetett, amikor belelaphozhattam a sokat emlegetett spanyolországi naplóba, melyet az Arter folyóirat második számában, 1991. áprilisában leközölt.

Kedves Feri bácsi, emlékszik még azokra a januári délelőttökre 1991-ben, amikor Gyulavári Józsa barátommal felkerestük, hogy a Napló okán kutakodjunk? Egy alkalommal tengerentúlról jött vendégeket várt. Valóság-gal vibrált a levegő, ahogy a sok éve történetekről mesélt. Varázslatosan szép délelőtt volt. En akkor ezt leírtam. Magamnak. Személyes dolognak tartottam.

Kedves Feri bácsi, a jó Isten éltesse még nagyon sokáig, és kérem fogadják el, sutaságaival együtt, ezt az akkori írást születésnapra köszöntésül.

Bagolyvári délelőtt

Nagy Andrásnak, Baja hajdanvolt neves főmérnökének a városot bemutató frászában olvasom: „Így fekszik hát Baja az Ósduna partjának kiálló peremén a mai Dunától mintegy 2 km távolságban. A régebben Sugovicának nevezett Kamarásduna-ág merész ívvel kanyarodik a Dunáról a város alá a Dunával való vízi összeköttetést biztosítja.”

Itt csodálkozok rá a Sugovicára, a neves lokálpatrióta építész által elke-reztesztelt „bácskai Szt. Márk tér” mögöt-ti, Parti utcában magasodó Bagolyvár. Cstündes nyugalomban él itt feleségé-vel, Ilonka névvel, a kilencvenkét esz-tendő Miskolczi Ferenc festőművész.

Ködös januári délelőtt. A műterem Dunántúltra néző ablakából most csak sejteni az ihlető tájat. Csend és nyuga-lom. Az oly mozgalmass, mindig mun-kálkodó évek után a jóvolt megszüpítő

idő pihentető órái. Vendégváros órák...

Vácotti született a múlt század utolsó esztendejében, de élete minden szállíval Bajához kötődik. A négy Miskolczi-fü közl harmadikként születő Ferenc 1933-ban telepedett meg végképp Ba-ján. 1935-ben befejezi a Bagolyvár épít-ését — nevét a benne tanyázó baglyoktól kapta.

Élőtte azonban körülnéz Európá-ban...

1923-ban László Öcsével Mün-chenben, 1925-ben Spanyolországban Dezső bánya segítségével, 1929-ben pedig Olaszországban Baja város ösz-töndíjával.

Ithon rajztanári állást vállalt, fárad-hatatlanul dolgozik. László Öcsével és az ugyancsak pesti építész Gulyás Pa-dány Jenővel háromjuk közös munkája a Déri-kerthéi monumentális Hősök emléke. Ő készíti a Sugovica új torko-latánál, Nagy András terve alapján épült rondella belsejében a Türr István domborművet.

Méltatlannul kevés szó esik jelentős egyházművészeti alkotásáról, a kiscsávolyi templom freskóiról. A szentély és a két mellékoltár falképeiről.

Medgyessy Ferenc mintázza Jelky András bronzszobrát, Miskolczi Ferenc a földgömbposztámenst; és így születik még egy jelképtérkéül alkotás, mely ta-lán, egyszer újra méltó környezetre lel. Ködös, januári, vendégváros délelőtt.

A nagy, Dunántúltra néző ablakon át csak sejteni a Sugovicát. Fényképeket, fiatalkori rajzokat, akvarelleket nézege-tünk. Lapozgatjuk a „spanyolországi naplót”. Megbarnult, töredezett szűf emlékek telepednek mellénk. Szűf, testvérek, barátok. Ottó a királyfi. „De-zsöbtyám”, „Laci Öcsém”, „Mandi”, a „Öcsényi menyecske”, a „Toledói vízholdó lányok”, „Az alhambra”, s lassan a ködös ablakon át a pannon ég kéjke, az Ibér félsziget ragyogó fénye tölti be a műtermet. Régi emlékek, barátok, az inspiráló építész testvér. A nagyívű művészpálya ígérete. Mint a mesében. A világot járt fiú szülői ki-vánságra hazajön, leteszi a batyuját, botját a sarokba támasztja.

Prospero előtte a pálcáját és útjára engedti a megszbabudt Arielt. Ő meg-jőve, sarokba támasztja botját és szol-gálja városát, ki őt soha többé nem engedni el. Magához köti varázsszával. S ő boldogan szolgálja.

Különös hangulatú érzések teleped-nek rám. Jobb kézzel a nyugatra néző ablak. Ha kinéznék rajta, messze száll a gondolát. München, a napfényes Ibé-ria, Öcsény s a szerelmes Sugovica. És a baloldali ablak?... Házak, égbenyű-lő házak. Ráülnek pihenni a Bagolyvár-ra. Bizonyára elfogják a reggeli napot.

Megbarnul a hangulat. Kis ajtó nyí-lik a műteremből. Akkoron talán kis tárolóhelyiségnek készülhetett. Most

fényképek, paszettek, akvarellek. Olajképek. Egy régi tanítóképzései tabló fotokópia. A falon az ajtó mögött egy üvegfalú fakazeta. Mint egy ikon az orosz porták házioltárán. Megfakult levél a frontról. Az első háborúból. Rajta sárguló katonafényképek, egy fenyőtoboz, megszáradt virágok. Sándor, a második Miskolczy-fű elsőnek megy el. Elmegy egészen Bukovináig... Csak a híre tér meg. Felkereskedik az apa is, és hoz oman néhány virágot. És egy fenyőtoboz.

Egy évkönyv. „A Ciszterci Rend Bajai III. Béla — Reálgimnáziumának — ötvenedik — alapításának 114. — Értésítője az 1928–1929. iskolai évben.” Lapozgatom. A hatvannyolcadik oldalon: Az intézet hősi halottai. A harmánchetedik sorban: Miskolczy Sándor — mkfetérség — 1916. július 7. Briazza (Buk), majd egyet visszalapozva: Hadbavonult diákok 1918: Miskolczy Ferenc, Miskolczy László.

Mint a mesében. Volt négy fű. Elindultak a világba. Ki szerencsét, ki sorsot próbálni. Egyet apjuk visszahívtak. Jött elsőre az atyai szóra. És végül egyedül maradt. Megszállítottként dolgozott. Közben megtek az évek. Ó nem ért rá számolni őket. S lassan Ó is elmondhatta, mit Kosztolányi azon a halványlila csillagfényes hajnalon... Ötven, / Jaj, ötven éve — szivem visszatöbben — / halottjaim is itt-ott, egyre többen —

Megszállítottként dolgozott. Szervezett, rendezett, képtárt és társaságot alapított. Minden kiállítás megnyitásán ott volt, sőt ha teheti ott van ma is.

A végleg Baján letelepedő Miskolczy Ferenc nagy lelkesedéssel kezd el a harmincas évek közepén, egy leendő képtár alapjainak lerakását. A Déry-gyűjtemény Bajára kerülése végleg megkülsül. Egy maroknyi lelkes lokálpatrióta fiatalal, mintegy csakazértis hangulatban, szilárdan elütöktél szándékuk a Képtár. Lelkes híve és támogatója e gondolatnak Medgyessy Ferenc szobrászművész is, aki abban az időben a Jekly szoborral kapcsolatban gyakran megfordul a Sugovica-parti városban. És 1936-ban bekövetkezett a nagy együttállás. Oltványi Imre, aki a legidősebb Miskolczy-fid gimnáziumi iskolatársa volt, felajánlja gyűjteményének egy jelentős részét, 52 festményt és 12 szobrot, a születő képtárnak. A bajai Takarékpénztár igazgatóság a régi helyiségeit díjmentesen átengedi képtár és múzeum részére. S végül Borbíró Ferenc polgármester pedig a Törvényhatósági Bizottságnál a legszükségesebb kiadásokra 1200 pengőt szavaztat meg, és a következő esztendőkre már a költségvetésben is szerepelteti. 1937. szeptember 11-én Miskolczy Ferencet

a Városi Múzeum művészeti felügyeletével bízzák meg. 1937-ben meghal Nagy István. Az özevgy 38 alkotást adományoz a Képtárnak, mely további hagyatékokkal gazdagodik. Pihenéssel nem tördőve dolgozik, csak a festés szorul hátrébra. Az alkotás.

Katalógusokat lapozgatunk. Az egyik, az 1986-os Tűr István Múzeum-beli „Miskolczy Ferenc gyűjteményes kiállítás” katalógusának belső oldalán az alábbiakat lehet olvasni: „A kiállításon szereplő művek, néhány kivételtől eltekintve, Miskolczy Ferenc adományaként a Bajai Tűr István Múzeum tulajdonában vannak.” Néhány cím: „Ónarckép”, „Jánoshalma”, „Libapfator fiú” Toledói lépcsős utca”, „Az alhambra”, Lequitho kikötője”. A városioknak adtam — mondja, mert úgy éreztem, hogy így kellett tennem. Volt néhány évvel ezelőtől egy Nagy István emlékszoba. Gondoltam talán én is együtt láthatom a képeim egy részét egy ilyen kis szobában. De...

Köds, januári, vendégváro délelőt. A műterem nagy ablakából csak sejtelen lehet a Sugovicát. Ülünk a hirtelen rákörtöz csendben. Talán ugyanarra gondolunk. Ugyanarra a kis szobára, ahol az a néhány gyöngyszem felfűzve, méltó értékű gyöngyosra lenne a Múzeum. Ennyivel, mi bajaiak tartozunk Miskolczy Ferencnek, és a minket követő bajaiaknak; és engedtségük meg nekünk, hogy az Alkotóval együtt örülhessünk annak, ami szép és nemes.

És ne feledjük: az élet véges.

Bálint Anita

Miskolczy Ferenc

jubileumi
kiállítás

a JAMK
Kiállítótermében

1994. febr. 18.–
február 27-ig

látható.

Dragcse meghalt

Elment valaki, aki sajátos színt hozott ebbe az értékrendjét vesztett világba, harcolt a közbiztonsággal, megszállítottként szolgált a legelőbb és legemberbőbb művész, a zene érdekeit és közös munkáival erősítette két nép barátságát.

Dragoszláv Mitrovity a teljes neve, de mi a jobbat közvetésével hívtuk Dragcse-nek, szeretetreméltó és közvetlen modorra miatt így ismerték meg őt a határon szolgálatot teljesítő magyar és jugoszláv szervek, a mindkét országbéli hivatalos ügyintézők a kulturális feladatkörökben és mindenki Baján, akivel egyszer találkozott.

Karnagya volt a Zombori Szimfónikus Zenekarnak és igazgatója a Zombori Zeneiskolának. Zombort választás zenei központot szervezte. Az esemény megrendezett Zombori Zenei Hetek eseményei kiemelkedő színvonalat mutattak. Hallhatók voltak ott a világsztár és Jugoszlávia látogatott zenei külföldi művészek és együttessék és velük együtt adott hangverseny a zombori zenekar is, elismert hazai és külföldi szólisták közreműködésével.

Ebbe a környezetbe, ebbe a zenei légkörbe hívták meg a bajai színeket és Béja városát képviselő együttestinket, az Alsó-Duna-völgyi Vitézgyűj Igazgatóság Kamarazenekará. zenekarnak vonós egyttes volt és így könnyen tudott beilleszkedni a zombori szimfónikus együttesbe.

Hirtelen tápult ki együttesünk előtt a zenei lehetőségek köre, mert első közös hangversenyünk Beethoven est volt. A két város egyesített zenekara előnta Beethoven Egmont című nyitányát, a D–dr hegedűversenyt Perényi Eszter hegedűművész közreműködésével és a V. Szimfóniát. A jagozláv sájt az ENSZ Kulturális Bizottságának olyan véleményét kiadott erről a hangversenyről, hogy erősebb hídát épített két nép között, minden filozófiánál.

Így kezdődött a közös munkánk. 42 közös koncertünk volt, ebből Jugoszláviában 23. Magyarországon 19. Világjáró szólisták jászturnok, mint például Zorica Dimitrijevic, Branko Pajevic és Dusan Trbojevic Belgrádból, Marina Jasvili és Georgij Szokolov Szeaspészervéről. Az egyesített zenekar előnta, de egyben élvezte is a szimfónikus orralomból válogatott műsorokat és egyben példáját is adta a közös cél érdekében kifejtett baráti együttműködés elérését eredményezte. Utóérhetetlen szervező munkájáról a „Baja–Zombor Testvérvárosok Együttműködése 1966–1976” című könyv 42. oldalán az alábbi méltatás olvasható: „A testvérvárosi kapcsolatok zenei együttesének jelenlegi fokra fejlesztésében Mitrovity Dragoszlávot illeti a kezdeményezés dicsőségé.”

Önzelen és lelkes munkájával beírta nevét Baja és Zombor kulturális eseményeinek történetébe.

Jelentős ember volt és őszinte jóbarát. Isten veled Dragcse! Nyugodjál az önzelel munkáddal és felénk szágúzott baráti szeretettel kiérdemelt békességben.

dr. Magoss János

Royal Tipo

**Baja, Dózsa Gy. út 30.
Tel.: 79/323-588**

- ◆ Színes
brossúrák
 - ◆ Névjegy-
kártyák
 - ◆ Címkék
(boros,
mézes,
szörpös)
 - ◆ Öntapadós
címkék
 - ◆ Céges
levélpapír,
faxpapír
 - ◆ Esküvői
meghívók
 - ◆ Szórólapok
 - ◆ Kártyanaptárak
 - ◆ Belsőügvyiteli
nyomtatványok
 - ◆ Tömbök,
jegyek,
biléták
 - ◆ Formanyom-
tatványok
 - ◆ Plakátok
 - ◆ Fénymásolás
A4-ig
- Nyitva tartás:
H-P: 7.30-16.00
óraig az Önök
rendelkezésére.**

A BAJAI HONPOLGÁR
ÖTÖDIK ÉLETÉVÉBE
LÉPETT.
REMÉNYKEDÜNK
TOVÁBBI
FENNMARADÁSÁBAN.
MOSTANI SZÁMUNK
NEM JELENHETETT
VOLNA MEG A
KÖRNYEZETVÉDELMI
ÉS TERÜLETFEJLESZTÉSI
MINISZTERIUM
TÁMOGATÁSA NÉLKÜL.
HA ÖN IS TÁMOGATNI
KÍVÁNJA LAPUNKAT,
IGAZOLÁSUNK ALAPJÁN
AZ ÖSSZEGET LEÍRHAJTA
AZ ADÓALAPJÁBÓL.

(A BAJAI HONPOLGÁR
ALAPÍTVÁNY
KURATÓRIUMA)

BAJAI HONPOLGÁR

Független Város- és Környezetvédő
Lap

Megjelenik minden hónap első napján

Felolós szerkesztő:
GYULAVÁRI JÓZSEF

A szerkesztőbizottság elnöke:
Bánai Tibor

A szerkesztőbizottság tagjai:
Dr. Dániel József, Jász Anikó,
Kaloosa Béla, Laki Ferenc,
Dr. Solyms Ede, Schmitt Antal,
Dr. Schwalm Pál

Kiadja a Bajai Honpolgár Alapítvány
Postacím:
6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.

Nyomdai munkák:
Royal Tipo Házinyomda
6500 Baja, Dózsa Gy. út 30v.
Tel.: 79/323-588

LAPALAPÍTÓ:
ÚJVÁROSI ÁMK